

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Terra Lanciencensis

Perła Romańskiego Szlaku

Terra Lanciencensis

The pearl of the Romanesque Route

Łódź 2021

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Rzeczpospolita
Polska

województwo
łódzkie

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Projekt pn. „Tum – perła romańskiego szlaku ziemi łęczyckiej” zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020

The project entitled "Tum - the pearl of the Romanesque route of the Łęczyca land" implemented under Regional Operational Programme of Łódzkie Voivodeship for the years 2014-2020

MUZEUM
ARCHEOLOGICZNE
I ETNOGRAFICZNE
W ŁODZI

województwo
łódzkie

Institucja kultury
Samorządu
Województwa Łódzkiego

Projekt zrealizowany w partnerstwie z Powiatem Łęczyckim

Project in partnership with the District of Łęczyca

Biblioteka Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi Nr 44

Komitet Redakcyjny:

Dominik Kacper Płaza, Ida Wojnarowska

Autorzy tekstów:

Waldemar Stasiak, Marek Trojan, Jacek Ziółkowski

Tłumaczenie angielskie:

Katarzyna Kozera, Dominik Kacper Płaza

Zdjęcia:

Adrian Jaszczak, Władysław Pohorecki, Grzegorz Sawicki, Janusz Jankowski

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi
plac Wolności 14
91-415 Łódź

ISBN 978-83-61293-48-4

DTP, projekt, skład, łamanie:

Argrafpol sp. z o.o.

ul. Żmudzka 21, 51-354 Wrocław

tel. 507 096 545

email: argrafpol@argrafpol.pl

www.argrafpol.pl

Spis treści

Table of contents

Pradolina Warszawsko-Berlińska	7	The Warsaw-Berlin Proglacial Valley
Archeologia o początkach Łęczycy	13	Archaeology about the origins of Łęczyca
Archikolegiata pw. Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego w Tumie	30	Collegiate Church of St. Mary and St. Alexius in Tum
Skansen w Kwiatkówku	36	Ethnographic open-air museum
Zamek w Łęczycy	46	Łęczyca Castle
Ratusz	51	Town Hall
Dawny klasztor oo. Dominikanów	54	Former Dominican Monastery
Zespół klasztorny oo. Bernardynów	58	Bernardine Monastery Complex
Kościół pw. św. Andrzeja	61	St. Andrew's Church
Góra św. Małgorzaty	67	The village of Góra św. Małgorzaty
Ruiny zamku w Besiekierach	71	Castle ruins in Besiekiery
Średniowieczne miasto Piątek	73	Medieval Town of Piątek
Świnice Warckie	77	Świnice Warckie
Pozostałości po szlaku bursztynowym i Kurhan Książęcy w Gledzianówku	82	Remains of the Amber Trail and the Dukes' Barrow in Gledzianówek
Centralny Łuk Turystyczny	84	Central Tourism Arc

Wstęp

Album, który oddajemy w Państwa ręce, związany jest z realizacją projektu "Tum – perła romańskiego szlaku ziemi łęczyckiej". Głównym celem tego projektu było zwiększenie atrakcyjności turystycznej zasobów dziedzictwa kulturowego tego terenu. Łęczyca i Tum znajdują się w sercu Polski i Europy, a ponad 800 lat temu odbyło się tutaj jedno z najważniejszych wydarzeń na mapie ówczesnego państwa Piastów. W 1180 roku gród w Tumie koło Łęczycy oraz romańska kolegiata Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego były miejscem wyjątkowego wydarzenia tzn. Zjazdu w Łęczycy, czyli spotkania dostojników kościelnych oraz świeckich książąt piastowskich, w tym Kazimierza Sprawiedliwego. Po kolejnych prawie 200 latach, w połowie XIV wieku rozpoczęła się na lewym brzegu Bzury budowa zamku królewskiego – głównego punktu nowego miasta Łęczycy. Dzisiaj zarówno grodzisko, kolegiata jak i zamek stanowią unikatowy w skali Polski zachowany krajobraz dziedzictwa kulturowego, gdzie można zobaczyć jak kształtowały się podstawy państwa polskiego od X do XIV wieku, od obiektu ziemno-drewnianego do murowanego. Innym unikatowym elementem z tego obszaru jest także pradolina warszawsko-berlińska, przy której powstało grodzisko, kolegiata i miasto Łęczyca. Ta rozległa forma terenowa od kilkunastu

tysięcy lat jest siedliskiem pełnym zwierząt i roślin. Od wieków stwarzała dogodne warunki do osadnictwa dla ludzi. W ramach projektu rozwijany jest także obiekt zamiejscowy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi – Łęczycka Zagroda Chłopska.

Częściowa rekonstrukcja grodziska, która zwizualizuje wygląd tego wyjątkowego miejsca pozwoli rozwinąć ofertę turystyczną nie tylko powiatu łęczyckiego, ale także województwa łódzkiego w ramach Centralnego Łuku Turystycznego. Dzięki zmianom w infrastrukturze towarzyszącej obiektom turystycznym w Tumie – grodzisko i Kwiatkówku – skansen etnograficzny poprawiony zostanie dostęp do dziedzictwa kulturowego związanego z historią Państwa Polskiego. Zadanie zakładało zwiększenie ruchu turystycznego w ramach ziemi łęczyckiej dzięki odnowieniu i wydłużeniu szlaków turystycznych. Realizacja całego projektu była możliwa dzięki dofinansowaniu z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa VI Rewitalizacja i Potencjał Endogeniczny Regionu, Działanie VI.2 Rozwój Gospodarki Turystycznej, Poddziałanie VI.2.1 Rozwój Gospodarki Turystycznej. Projekt został również dofinansowany z budżetu Województwa Łódzkiego. Projekt został zrealizowany w partnerstwie z Powiatem Łęczyckim.

Introduction

The album we are giving You is a part of the project „Tum - the pearl of the Romanesque Route of the Łęczyca land”. The main aim of this project was to increase the tourist attractiveness of cultural heritage resources of this area. Łęczyca and Tum are located in the heart of Poland and Europe, and more than 800 years ago one of the most important events on the map of the Piast state took place here. In 1180 the stronghold in Tum near Łęczyca and the Romanesque collegiate church of the Blessed Virgin Mary and St. Alexius were the site of an exceptional event, i.e. the Congress of Łęczyca, a meeting of church dignitaries and secular dukes of the Piast dynasty, including Casimir the Just. After another nearly 200 years in the middle of the 14th century the construction of the royal castle on the left bank of the Bzura River started. Today both the fortified stronghold, the collegiate church and the castle constitute a unique cultural heritage landscape in Poland, where one can see how the foundations of the Polish state were formed from the 10th to the 14th century from an earth and wood structure to a brick one. Another unique element in this area is the Warsaw-Berlin Proglacial Valley, by which the stronghold, the collegiate church and the town of Łęczyca were founded. This vast landform has been a habitat full of animals and plants for several thousand years and has

created favourable conditions for human settlement for centuries. The project also includes the development of the open air museum - Łęczyca Peasant Farm external department of the Archaeological and Ethnographical Museum in Łódź.

Partial reconstruction of the stronghold, which will visualise the appearance of this unique place, will allow to develop the tourist offer not only of the Łęczyca district but also of the Łódzkie Voivodeship within the Central Tourist Arc. Thanks to changes in the infrastructure accompanying tourist facilities in Tum - fortified settlement and Kwiatkówek - ethnographic open-air museum, access to cultural heritage connected with the history of the Polish State will be improved. The task involved increasing tourist traffic within the Łęczyca region through renovating and extending tourist routes. Implementation of the entire project was possible thanks to funding from the Regional Operational Programme of the Łódzkie Voivodeship for 2014-2020, Priority Axis VI Revitalisation and Endogenous Potential of the Region, Measure VI.2 Development of Tourism Economy, Sub-measure VI.2.1 Development of Tourism Economy. The project was also co-financed from the budget of the Łódzkie Voivodeship. The project is being realised in partnership with the Łęczyca Poviát.

Pradolina Warszawsko-Berlińska

The Warsaw-Berlin Proglacial Valley

Pradolina Warszawsko-Berlińska ciągnie się równoleżnikowo od okolic Warszawy aż po Berlin. Rozciągłość równoleżnikowa spowodowana jest zablokowaniem odpływu rzek na północ przez lądolód i powstaniem pradawnej rzeki płynącej w kierunku zachodnim. Obecnie obszar obejmuje dolinę rzeki Bzury oraz Neru, oraz fragmentami dopływy tych rzek. Na wysokości Łęczycy przebiega wododział pomiędzy zlewniami Odry i Wisły, skąd część wód odpływa na zachód, a część na wschód. Dno doliny ma w tym rejonie szerokość około 2 km i jest wypełnione torfem. Rozległe bagna były osuszane już od XIX wieku przez rozległą sieć melioracyjną, a rzeki uregulowano. Powstały rozległe łąki i pastwiska.

W okolicach Łęczycy przed II wojną światową intensywnie wydobywano torf, na skutek czego powstawały stawy, tzw. torfianki. Mimo tak drastycznej ingerencji

The Warsaw-Berlin Proglacial Valley stretches latitudinally from Warsaw to Berlin. The latitudinal extension is due to the blocking of river outflow to the north by the ice sheet and the formation of an ancient river flowing westwards. Currently, the area includes the valley of the Bzura and Ner rivers and their tributaries. At the level of Łęczycza there is a watershed between the Odra and Vistula catchment areas.

At the level of Łęczycza the watershed between the Odra and Vistula catchment areas runs, from where some waters flow westwards and some eastwards. The valley bottom is about 2 km wide in this area and is filled with peat. The extensive marshes have been drained since the 19th century by an extensive drainage network and the rivers have been regulated. Extensive meadows and pastures were created.

człowieka, bogactwo przyrodnicze doliny nadal jest imponujące. Przyroda dostosowała się do wyżej wymienionych zmian – torfianki wypełniła roślinność wodno-błotna, głównie szuwar trzcinowy, turzycowy, stały się one także ostoją fauny. Ekstensywna uprawa łąk i pastwisk sprzyja występowaniu rzadkich zbiorowisk roślinnych i chronionych gatunków ptaków. Pradolina jest także jednym z najdłuższych w Europie korytarzem migracyjnym zwierząt, w tym ptaków, które w czasie przelotów tworzą gromady liczące kilka tysięcy osobników, tym samym czyniąc widowiskowy spektakl. Niekiedy rolnicy posiadający pola uprawne na stokach Pradoliny skarżyli się, że w ciągu jednej nocy wielkie stado gęsi spożyło zimującą pszenicę na polu o powierzchni kilku hektarów. Ptaki, dla których Pradolina jest miejscem rozrodu, prowadzą w większości przypadków skryty tryb życia, a ich obserwacja wymaga wytrwałości. Bogactwo fauny i flory doliny pozytywnie wpływa na obszary sąsiadujące, sprzyjając osiedlaniu się tutaj wielu gatunków zwierząt, dla których Pradolina jest bazą żerową. Brak potrzeby stosowania środków ochrony roślin na nieużytkach, łąkach i pastwiskach sprzyja zachowaniu jej czystości ekologicznej, przez co zarówno pszczoły, jak i inne owady znajdują tu pożytki żerowe oraz miejsce do bytowania, a siano pozyskane z tego arealu przez rolników stanowi doskonałą paszę. Powstały tu największe w środkowej Polsce stawy rybne Okręt i Rydwan

In the area around Łęczycza, peat was extracted intensively before World War II, leaving so-called peat ponds. Despite such drastic human interference, the natural wealth of the valley, although diminished, is still impressive. The nature has adapted to the above mentioned changes - the peat bogs have been filled with water and mud vegetation, mainly reed and sedge rushes, and they have also become a sanctuary for fauna. Extensive cultivation of meadows and pastures favours the occurrence of rare plant communities and protected bird species.

The valley is also one of Europe's longest migration corridors for animals, including birds, which during migration form groups of several thousand individuals, thus creating a spectacular show. Farmers with arable fields on the slopes of the proglacial valley have sometimes complained, that during one night a large flock of geese consumed wintering wheat in a field covering several hectares. In contrast, the birds, for which the valley is a breeding ground, lead in most cases secretive, and observing them requires persistence. The richness of the valley's flora and fauna has a positive influence on neighbouring areas, mainly agricultural, favouring the settlement of many animal species for which the valley is a feeding ground. The lack of need to use protective measures on uncultivated land, meadows and pastures favours the preservation of its ecological purity, thanks

■ Dolina Bzury, grodzisko i kolegiata w Tumie ■ The Bzura River valley, castle and collegiate church in Tum

■ Stado jeleni w Dolinie Bzury ■ Herd of deer in the Bzura River Valley

(250 ha), kompleks stawów w Walewicach (210 ha), w Psarach (180 ha), a także Borowie (120 ha). Część z nich wykopano już w średniowieczu. Ciekawostką są rośliny słonolubne występujące w okolicach Łęczycy, znajdujące lokalnie warunki do wegetacji dzięki specyficznej budowie geologicznej - wysad solny. Obecnie spośród 155 gniazdujących w Pradolinie gatunków ptaków za szczególnie cenne należy uznać następujące: wodniczka, gęgawa, płaskonos, cyranka, zausznik, bąk, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, kropiatka, derkacz, rycyk, krwawodziób, kulik wielki, rybitwa białowąsa, rybitwa czarna, podróżniczek, gąsiorek, bielik, żuraw, zielonka, rybołów, czajka. Ptaki wędrujące, znajdujące tu odpoczynek i żer, przekraczają zwykle liczebność 20 tysięcy osobników, sięgając nawet liczby 67,5 tysięcy sztuk. Pradolinę uznano, z racji jej walorów przyrodniczych, za cenną i objęto ochroną w oparciu o prawodawstwo unijne: Dyrektywę tzw. „ptasią” oraz habitatową (ochrona siedlisk), jak i nadano krajowe formy ochrony. Żyją tu również inne zwierzęta: sarny, łosie, daniele, jelenie, dziki, jenoty, lisy, wydry, piżmaki, bobry, nietoperze. Występują także cenne gatunki owadów, ryb, płazów, gadów, skorupiaków.

to which both bees and other insects find here feeding grounds and places to live, and hay obtained from this area by farmers constitutes excellent fodder. The largest fishponds in central Poland, Okręt and Rydwan (250 ha), a complex of ponds in Walewice (210 ha), Psary (180 ha) and Borowo (120 ha), and other reservoirs have been created here. Some of them were dug as early as in the Middle Ages. A curiosity are the saltmarsh plants found near Łęczycza, which locally find conditions for vegetation thanks to their specific geological structure - a salt pan. Currently, out of 155 bird species nesting in the Pradolina, the following should be considered particularly valuable: aquatic warbler, greylag, platypus, sandpiper, eagle owl, bittern, marsh harrier, Montagu's harrier, spotted eagle owl, corncrake, stonechat, redshank, curlew, curlew, little tern, black tern, bluethroat, redshank, white-tailed eagle, crane, green sandpiper, osprey, lapwing. Migrating birds, which rest and feed here, usually exceed 20,000 individuals, even reaching 67,500. Because of its natural values, the valley has been recognised as valuable and placed under protection in accordance with EU legislation: the Birds Directive and the Habitats Directive (protection of habitats), as well as national forms of protection. There are also other animals living here: roe deer, elk, fallow deer, deer, wild boars, raccoons, foxes, otters, muskrats, beavers, bats. There are also valuable species of insects, fish, amphibians, reptiles and crustaceans.

■ Koziół sarny w krwawnicy ■ Roe deer goat in loosestrife

■ Samiec kłaskawki ■ Stonechat male

■ Koza sarny ■ Roe deer goat

■ Dziwonia ■ Wild boar

■ Czy te oczy mogą kłamać? – lis ■ Can these eyes lie? - fox

■ Czupurne myszołowy zwyczajne ■ Common buzzard

Archeologia o początkach Łęczycy

Archaeology about the origins of Łęczycza

Położone na niewielkim wyniesieniu, pośród podmokłych łąk w dolinie rzeki Bzury, grodzisko w Tumie jest najstarszym elementem średniowiecznej Łęczycy. To pozostałość wczesnośredniowiecznego grodu, czyli miejsca obronnego, a zarazem lokalnego centrum administracyjnego w czasach dynastii Piastów.

Grody to charakterystyczne twierdze okresu wczesnego średniowiecza, prototypy zamków, w których zamiast ceglanych czy kamiennych murów wznoszono fortyfikacje drewniano-ziemne. Stosowano do tego specjalne konstrukcje w postaci nasypów ziemnych na drewnianym szkielecie, tzw. ruszcie, a także wypełnione ziemią skrzynie. Wewnątrz znajdowały się budynki mieszkalne, gospodarcze, studnie, a niekiedy plac celowo pozostawiono pusty, tak jak w przypadku Tumu, co również miało swoje znaczenie.

Dzięki badaniom kolejnych pokoleń archeologów wiemy, że gród w Tumie zbudowano w okresie, gdy

Situated on a small hill among wet meadows in the valley of the Bzura River, the mound in Tum is the oldest element of the medieval Łęczycza. It is a remnant of an early medieval stronghold, i.e. a defensive place and at the same time a local administrative center during the times of the Piast dynasty.

Strongholds were characteristic early-medieval fortresses, prototypes of castles, where instead of brick or stone walls wooden and earth fortifications were erected. Special structures were used for this in the form of earth mounds on a wooden framework, the so-called grid, and also earth-filled boxes. Inside there were residential and economic buildings, wells, and sometimes the site was deliberately left empty, as in the case of Tum, which also had its significance.

Thanks to the research of successive generations of archaeologists, we know that stronghold in Tum was built at a time when the area of today's Poland

- Naczynia gliniane odkryte podczas badań archeologicznych w Tumie (rekonstrukcja)
- Clay vessels discovered during the archaeological research in Tum (reconstruction)

■ Zdobione grzebienie kościane
■ Decorated bone combs

obszar dzisiejszej Polski zamieszkiwały różne plemiona, jak Polanie czy Wiślanie. Jedno z takich plemion pod koniec VIII wieku wzniosło pierwszy, dookólny wał z placem (tzw. majdanem) wewnątrz. Nie było tam wówczas trwałej zabudowy, gdyż gród pełnił funkcję refugium – miejsca obronnego, w którym ludzie mogli schronić się w razie zagrożenia. Zapewne w tym czasie na położonej tuż obok grodu, od jego wschodniej strony kępie przygodowej założono obronną palisadę, zamykającą najprawdopodobniej miejsce pogańskiego kultu.

Dzieje grodu w okresie przedpiastowskim, zwanym też plemiennym, archeolodzy określili mianem fazy I. Trwała ona do końca X wieku. W tym czasie był on trzykrotnie przebudowywany, z zastosowaniem różnych technik budowy: w latach 60. IX wieku (wówczas wał wyposażono w efektowny rząd długich, zaokrąglonych pali skierowanych na zewnątrz), na początku X wieku i w latach 20. X wieku, po wielkim pożarze. Za każdym razem wały były coraz wyższe, a zarazem coraz szersze u podstawy. Pod koniec X wieku miały około 8 metrów wysokości i 15 metrów szerokości u podstawy.

Pierwszym przełomem w dziejach wczesnośredniowiecznej Łęczyca była ostatnia dekada X wieku. To wówczas, jak ustalono w wyniku ostatnich badań archeologicznych, gród został zajęty przez Piastów,

was inhabited by various tribes, such as the Polans and the Vistulans. One of these tribes, at the end of the 8th century, erected the first, circumferential rampart with a square (the so-called majdan) inside. There were no permanent buildings there at that time, as the fortress served as a refugium - a defensive place where people could take shelter in case of danger. Probably at that time a defensive palisade was also built on the adjoining settlements to the east, probably enclosing the place of pagan worship.

The history of the stronghold in the pre-Piast period, also called the tribal period, is described by archaeologists as phase I. It lasted until the end of the 10th century. During this time, it was rebuilt three times, using different construction techniques: in the 60s of the 9th century (at that time the rampart was equipped with an impressive row of long, pointed stakes facing outwards), at the beginning of the 10th century and in the 20s of the 10th century, after the great fire. Each time the ramparts got higher and higher and wider at the base. By the end of the 10th century they were about 8 metres high and 15 metres wide at the base.

The first turning point in the history of early medieval Łęczyca was the last decade of the 10th century. It was then, as determined by recent archaeological research,

■ Żelazne grotty strzał
■ Iron arrowheads

budujących pierwsze polskie państwo. Rozpoczęła się faza II, wczesnopiastowska. Nowe władze przystąpiły do gruntownej przebudowy całego obiektu. Stare wały częściowo zniwelowano, budując na ich podstawie nowe umocnienia z charakterystycznym, efektownym kamiennym licem. W części północnej znajdowała się drewniana brama wjazdowa, a we wnętrzu grodu, wzdłuż wałów, wzniesiono trwałą zabudowę z drewna. W centrum rozmieszczono dwie studnie, zbudowane w połowie lat 90. X wieku. Pochodzące z tego czasu zabytki świadczą o obecności w grodzie zbrojnej załogi, w tym wojowników konnych. Niektóre znaleziska można nawet wiązać ze stacjonowaniem w tym miejscu drużyny Waregów – wojowników pochodzenia skandynawskiego, na których wyraźne piętno odcisnęła także kultura ruska. Co ważne, to właśnie z końca II fazy (przełom XI i XII wieku) pochodzi czołowy zabytek – unikatowy srebrny pierścień wielokątny z inskrypcją łacińską. Z kolei kępę przygodową otoczono solidną, podwójną palisadą, a na jej kulminacji archeolodzy odkryli ślady tajemniczych, jeszcze pogańskich praktyk kultowych.

Wiadomo też, że w tym czasie gród łęczycki był centralnym ośrodkiem ziemi łęczyckiej i pełnił funkcje administracyjno-obronne. Był też głównym elementem ówczesnej łęczycy, która nie miała jednolitej zwartej

that the stronghold was occupied by the Piasts, who were building the first Polish state. Phase II, the early Piast period, began. The new authorities embarked on a thorough reconstruction of the entire site. The old ramparts were partially leveled, and on their basis new fortifications with a characteristic, impressive stone face were built. In the northern part there was a wooden entrance gate, and in the interior of the stronghold, along the ramparts, permanent wooden buildings were erected. In the centre there are two wells, built in the middle of the 10th century. The artefacts from this period testify to the presence of an armed garrison, including mounted warriors, in the fortress. Some finds may even be associated with the stationing of a Warg team here - warriors of Scandinavian origin, who were also influenced by the Russian culture. What is important, it is from the end of the second phase (the turn of the 11th and 12th centuries) that the leading relic comes from - a unique silver polygonal ring with a Latin inscription. In turn, the settlement was surrounded by a solid double palisade, and on its culmination archaeologists have discovered traces of mysterious, still pagan cult practices.

It is also known that at that time the Łęczyca stronghold was the central centre of the Łęczyca land and performed administrative and defensive functions.

■ Żelazne groty beltów
■ Iron spearheads of bolts

zabudowy, lecz była rozrzuciona, rozproszona po obu stronach doliny Bzury, z grodem pośrodku. Na północny wschód, w miejscu dzisiejszej kolegiaty, znajdowało się opactwo benedyktynów, założone w latach 60. XI wieku. Od zachodu, za przedlokacyjną osadą na tzw. Kępie Dzierzbietów, znajdowały się zabudowania, w tym zapewne „dwory” przedstawicieli kształtującego się stanu rycerskiego. Było to tzw. Stare Miasto, czyli przedlokacyjna osada miejska zlokalizowana w rejonie nieistniejącego już kościoła Świętego Krzyża (miejsce to niegdyś nazywane było przez miejscową ludność „Emaus”).

Dzięki źródłom pisanim wiemy, że na początku XII wieku o Łęczycę toczyły się walki podczas wojny domowej między synami Władysława Hermana - starszym Zbigniewem i młodszym Bolesławem Krzywoustym, z których ostatni jako zwycięzca, jak o tym pisze w swojej Kronice Królestwa Anonim Gall, miał odnowić stary gród. Tego przekazu o odbudowie, co interesujące, nie potwierdziły badania archeologiczne. W 1138 roku, po śmierci księcia Bolesława Krzywoustego, ziemia Łęczycy

It was also the main element of contemporary Łęczycza, which did not have a uniform compact development but was scattered on both sides of the Bzura river valley, with the fortress in the middle. To the north-east, on the site of today's collegiate church, there was a Benedictine abbey, founded in the 1160s. To the west, behind the pre-local settlement on the so-called Kępa Dzierzbietów, there were buildings, including probably „mansions” of the representatives of the emerging knightly state. It was the so-called Old Town, i.e. a prelocal urban settlement located in the area of the now non-existent Holy Cross Church (the place was once called “Emmaus” by the local population).

Written sources tell us that at the beginning of the 12th century Łęczycza was the scene of a civil war between Władysław Herman's sons, the elder Zbigniew and the younger Bolesław Krzywousty, the latter of whom, as the victor, according to Gall's Chronicle of the Kingdom, was supposed to restore the old town. Interestingly, this account of the reconstruction has not been

została wydzielona jako tzw. oprawa wdowia dla księżnej Salomei. Źródła wspominają o jej dworze, który miał znajdować się w Łęczycy. Archeolodzy spodziewali się odkryć jego pozostałości w obrębie grodu. Stwierdzono jednak, że od początku XII aż po połowę XIII wieku w dziejach grodu miał miejsce ponad 100-letni okres znacznego spadku aktywności. W tym czasie łeczycki gród zapewne wciąż mógł służyć jako miejsce obrony, jednak podobnie jak w okresie przedpiastowskim, nie był stale zamieszany.

Po tym okresie przejściowym, pod koniec lat 50. XIII wieku rozpoczęła się III faza rozwoju grodu, tzw. okres kasztelański, który trwał do połowy XIV wieku. Drewniano-ziemną twierdzę mocno przebudowano. Zastosowano przy tym rozbudowany system wałów zewnętrznych i fos, ponad którymi od północy poprowadzono pomost drewniany do nowej bramy. Na majdan powróciła zabudowa wraz z całkowitą nowością w postaci wielokondygnacyjnej budowli wieżowej. Zabytki z tego okresu wskazują na intensywne użytkowanie grodu, w tym przez załogę wojskową, a także świadczą o funkcjonowaniu w grodzie łeczyckim kancelarii, a także wyspecjalizowanych warsztatów rzemieślniczych. Gród łeczycki był bardzo ważnym punktem obrony, a także siedzibą księżęcą i kasztelańską. Z kolei położona obok kępa stanowiła bezpośrednie zaplecze grodu, gdzie m.in. rozwijano metalurgię żelaza. W miejscu benedyktyńskiego opactwa wzniesiono okazałą kolegiatę pw. Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego, konsekrowaną w 1161 roku, a po drugiej stronie Bzury rozwijała się łeczyckie „stare miasto”.

Od połowy XIV wieku, po ponad 500 latach rozwoju, nieczynny gród łeczycki szybko odchodził w zapomnienie, stopniowo przybierając postać dzisiejszego grodziska. Jego funkcję przejął w ciągu drugiej połowy tego stulecia zamek kazimierzowski. Gród nie został jednak zupełnie porzucony i w późnym średniowieczu wciąż przyciągał przygodnych przybyszów, a zwłaszcza okoliczne rycerstwo. W 2. połowie XIX wieku oraz w okresie międzywojennym, wysoki wał ziemny został użyty jako kulochwył dla lokalnej strzelnicy. Ostatnim akcentem związanym z wykorzystaniem walorów obronnych grodziska była kampania wrześniowa 1939 roku, gdy wojska niemieckie przysposobiły je do obrony.

confirmed by archaeological research. In 1138, after the death of prince Bolesław Krzywousty, the Łęczycza land was separated as a so-called widow's property for princess Salomea. Sources mention her court, which was to be located in Łęczycza. Archaeologists expected to discover its remains within the stronghold. However, it was found that from the beginning of the 12th century until the middle of the 13th century the history of the fortress went through a 100-year period of a significant decrease in activity. During this period the fortification of Łęczycza could probably still serve as a place of defence, but as in the pre-Piast period it was not permanently inhabited.

After this transitional period, at the end of the 1350s, the third phase of stronghold development began, the so-called castellan period, which lasted until the mid-14th century. The wooden-earth fortress was heavily rebuilt. An extensive system of outer ramparts and moats was used, over which a wooden platform was built from the north to a new gate. The buildings returned to the fortress with a complete novelty in the form of a multi-storey tower building. The relics from that period show that the fortress was intensively used, also by the military crew, and they testify to the functioning of a chancellery and specialised craft workshops in the Łęczycza stronghold. The Łęczycza fortress was a very important defence point, as well as the seat of the duke and the castellan. In turn, the nearby islet was the direct base of the stronghold, where, among other things, iron metallurgy was developed. The Benedictine abbey was replaced by the magnificent collegiate church of the Blessed Virgin Mary and St. Alexius, consecrated in 1161, and the "old town" of Łęczycza developed on the other side of the Bzura River.

From the mid-14th century, after more than 500 years of development, the dormant fortress of Łęczycza quickly faded into oblivion, gradually taking the form of today's mound. Its function was taken over in the second half of the century by the castle of Casimir. However, the stronghold was not completely abandoned and in the late Middle Ages it still attracted visitors, especially local knights. In the second half of the 19th century and during the interwar period, the high earth rampart was used as a bullet stopping device for the local shooting range. The final touch connected with the use of the defensive qualities of the castle was in the September campaign of 1939, when the German army prepared it for defence.

■ Żelazne groty włóczni
■ Iron spearheads

■ Żelazne ostrogi
■ Iron spurs

■ Sprzączki pasów wykonane z brązu
■ Bronze belt buckles

Zabytki odkryte podczas badań archeologicznych w Tumie

Zausznice

Efektownymi ozdobami kobiecymi wczesnośredniowiecznej Łęczycy były srebrne zausznice, zdobione techniką filigranu i granulacji. Noszono je przy uchu jak kolczyki, ale znacznie częściej mocowano do specjalnych opasek lub nakryć głowy. Takie ozdoby używane były głównie w X-XII wieku, szczególnie w Wielkopolsce, na Kujawach i w Polsce Środkowej. W Tumie odkryto piękne, misternie zdobione okazy reprezentujące dwa charakterystyczne typy takich ozdób: zausznicę koszyczkowatą i zausznicę z wisiorkiem w kształcie kolby kukurydzy. W przypadku Tumu, zabytki te pochodzą z II fazy rozwoju grodu, głównie z końca X – 1 połowy XI wieku.

Krzyżyk

Równoramienny krzyżyk, odlany z brązu z dodatkiem ołowiu, o lekkiej, ażurowej konstrukcji. Jego powierzchnię zdobią motywy roślinne wykonane w technice niello. Polega ona na wypełnieniu wzorów wytłoczonych w brązie specjalną masą, złożoną z siarczków ołowiu. Podobne krzyżyki były wytwarzane w XI-XII wieku na Rusi Kijowskiej, skąd rozprzestrzeniały się m.in. na terytoria dzisiejszej Łotwy i Estonii. Zabytek pochodzi z II fazy rozwoju grodu, a datować można go na 2. połowę XI wieku. Badacze grodziska wiążą go z początkiem wzmożonego okresu chrystianizacji ośrodka łęczyckiego.

Trzewiki

Wyjątkowym odkryciem z badań na grodzisku są ażurowe, dolne okucia pochew mieczy, czyli tzw. trzewiki. Wzmacniały dolne części pochew i chroniły je przed uszkodzeniem, mogły też pełnić rolę wyznacznika pozycji społecznej właściciela. W Tumie odkryto dwa wyjątkowe trzewiki odlane z brązu, ze schematycznie przedstawioną sylwetką ptaka w układzie heraldycznym i z zakończeniem w formie stylizowanej, ptasiej głowy. Tego rodzaju przedmioty pochodzą ze Skandynawii, względnie z Rusi i stąd uznawane są za zabytki waresko-ruskie, łączone z Waregami. Datowane są na X - początek XI wieku. Okazy z Tumu wiążą się z początkowym okresem panowania Piastów na ziemi łęczyckiej (schyłek X wieku - 1. połowa XI wieku). Zdaniem niektórych

Objects discovered during the archaeological research in Tum

Ear cuffs

Impressive female ornaments of the early medieval Łęczycza were silver earrings, decorated with the filigree and granulation technique. They were worn by the ear like earrings, but more often they were attached to special bands or headgear. Such ornaments were mainly used in the 10th-12th century, especially in Greater Poland, Kuyavia and Central Poland. In Tum the beautiful, elaborately decorated specimens representing two characteristic types of such ornaments were discovered: a basket earring and an earring with a corncob-shaped pendant. In the case of Tum, these relics come from the second phase of the development of the castle, mainly from the end of the 10th - 1st half of the 11th century.

Cross

An equal-armed cross, cast in bronze with the addition of lead, of light, openwork construction. Its surface is decorated with plant motifs made in niello technique. The technique consists in filling the patterns embossed in bronze with a special mass made of lead sulphides. Similar crosses were made in the 11th-12th century in Kievan Rus, from where they spread, among others, to the territories of present-day Latvia and Estonia. The relic comes from the second phase of castle development, and can be dated to the second half of the 11th century. Researchers associate it with the beginning of the increased period of Christianisation of the centre of Łęczycza.

Sword scabbard fittings

An exceptional discovery from the research on the Tum mound are openwork, lower fittings of sword sheaths, the so-called viscera. They strengthened the lower parts of the sheaths and protected them from damage; they could also have been used as a marker of the owner's social position. In Tum, two exceptional bronze sheaths were discovered, with a schematic representation of a bird in a heraldic arrangement, and with a stylized bird head at the end. Objects of this type originate from Scandinavia or Ruthenia and therefore they are regarded as Varenge-Ruthenian relics, connected with the

■ Zdobiony krzyżyk odlany z brązu
■ Ornamental cross cast in bronze

badaczy są śladem obecności w grodzie łączyckim drużyny wojowników konnych – Waregów.

Pierścień pozłacany

W trakcie badań wykopaliskowych na grodzisku w Tumie odkryto piękny pierścień z brązu, pozłacany przy użyciu techniki amalgamatowej, ze szklanym oczkiem (kropłą barwionego szkła), przymocowanym tzw. łapkami. Obrączka posiada zdobione zakończenia w postaci stylizowanych kwiatów lub liści akantu. W Polsce podobne okazy występowały od XII wieku i znane są np. z Wrocławia czy z Czeramna. Okaz tumski pochodzi z III fazy grodu (2. połowa XIII wieku - 1. połowa XIV w.). Co ciekawe, obrączka pierścienia posiada dość dużą średnicę wewnętrzną. Najpewniej nie ozdobił on ręki kobiecej, ale raczej był noszony przez przedstawiciela elity – lokalnego dworu. Niewykluczone też, że mógł należeć do dostojnika kościelnego.

Topór

Topór bojowy był jednym z najpopularniejszych rodzajów broni we wczesnym średniowieczu. Na grodzisku odkryto łącznie dwa całe żelazne żeleźce toporów, w tym typu z charakterystycznymi „wąsami” w części służącej do osadzenia na drewnianym toporzysku i „podciętą brodą” ostrza. Takie topory były bardzo typowe dla obszarów wczesnośredniowiecznej Polski, a używano ich powszechnie w X-XII wieku. To przykład

Varangians. They are dated to the 10th - beginning of the 11th century. Specimens from Tum are associated with the early period of Piast rule in the Łęczyca region (late 10th - early 11th century). According to some researchers they are the evidence of the presence of a team of mounted warriors - the Waregs - in the Łęczyca stronghold.

Gilded ring

During the excavations on the stronghold in Tum a beautiful bronze ring was discovered, gilded with amalgam technique, with a glass eyelet (a drop of coloured glass), attached by so called paws. The ring has ornamented ends in the form of stylized flowers or acanthus leaves. In Poland similar specimens have been found since the 12th century and are known e.g. from Wrocław or Czermano. The Tum specimen comes from the 3rd phase of the castle (2nd half of the 13th century - 1st half of the 14th century). Interestingly, the ring has a rather large internal diameter. Most probably, it did not decorate a woman's hand, but rather was worn by a representative of the elite - the local court. It is also possible that it could have belonged to a church dignitary.

Axe

The battle axe was one of the most popular weapons in the early Middle Ages. A total of two whole iron axe

- Pozłacany pierścień ze szklanym oczkiem
- Gold-plated ring with a glass eyelet

■ Zeżeliec topora
■ Axe handle

uzbrojenia zbrojnej załogi grodu z II fazy (koniec X wieku - początek XII wieku), który badacze łączą z obecnością skandynawsko-ruskich Waregów.

Czerpak drewniany

Do wyjątkowych zabytków odkrytych w trakcie badań na grodzisku w Tumie należą przedmioty wykonane z surowców organicznych, takich jak drewno czy skóra, które bardzo rzadko zachowują się do naszych czasów. Żeby tak się stało, muszą zalegać w specyficznych warunkach, np. w środowisku wilgotnym bez dopływu tlenu. Takie warunki panowały w studniach na majdanie grodu. W jednej z nich, datowanej na X wiek, odkryto kompletnie zachowany czerpak z głęboką, kulisto denną miseczką oraz uniesionym ku górze uchwytem, zakończonym pięknie stylizowaną głową ptaka.

ribs have been discovered at the settlement, including a type with characteristic 'whiskers' in the part used for mounting on the spar and a 'cut chin' of the blade. Such axes were very typical for the areas of early medieval Poland, and they were commonly used in the 10th-12th centuries. This is an example of the armament of the armed garrison of the stronghold from the second phase (end of 10th century - beginning of 12th century), which researchers connect with the presence of the Scandinavian-Ruthenian Varangians.

Wooden scoop

Among the unique artefacts discovered during the research at the Tum stronghold are objects made of organic materials, such as wood or leather, which are very rarely preserved to this day. For this to happen, they must have been deposited in specific conditions, e.g. in a humid environment with no oxygen supply. Such conditions prevailed in the wells in the stronghold forecourt. In one of them, dating back to the 10th century, a completely preserved bucket was discovered with a deep, spherical bottom bowl and a raised handle, finished with a beautifully stylised bird's head.

■ Czerpak drewniany
■ Wooden scoop

Bulla ołowiana

Do szczególnych przedmiotów z badań na grodzisku tumskim należy ołowiana bulla, datowana na 1. połowę XIV wieku. Okrągły, jednostronny odcisk pieczęci przedstawia herb kapituły gnieźnieńskiej z trzema liliami w układzie heraldycznym, umieszczonych w polu prostej tarczy gotyckiej. W otoku szcążkowo zachował się dookólny napis, złożony z liter wykonanych majuskułą gotycką. W przekroju jest widoczny otwór przelotowy, przez który pierwotnie był przewleczony cienki rzemień lub sznurek. Po zaciśnięciu ołowianej plomby miał on zabezpieczać dostęp do ważnych przedmiotów lub dokumentów. Bulla tumska jest obecnie najstarszym, znanym przedstawieniem herbu kapituły gnieźnieńskiej.

Tarczki typu radymickiego

Wśród licznych zabytków pozyskanych podczas badań archeologicznych w Tumie znajdują się cynowe zawieszki, odkryte na tzw. kępie przygodowej. W ich części centralnej widnieje wizerunek głowy rogatego

Lead bulla

Among the special objects from the research at the Tum stronghold there is a lead bulla, dated to the 1st half of the 14th century. The round, one-sided seal imprint shows the coat of arms of the Gniezno chapter with three lilies in a heraldic arrangement, placed in the field of a simple Gothic shield. In the rim a circumferential inscription made of letters in Gothic majuscule has been preserved residually. In the cross-section there is a hole through which originally a thin thong or cord was threaded. After tightening the lead seal it was supposed to secure access to important objects or documents. The Leaden Bulla from Tum is currently the oldest known representation of the coat of arms of the Gniezno chapter.

Radymice type pendants

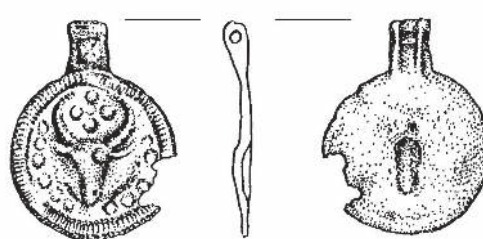
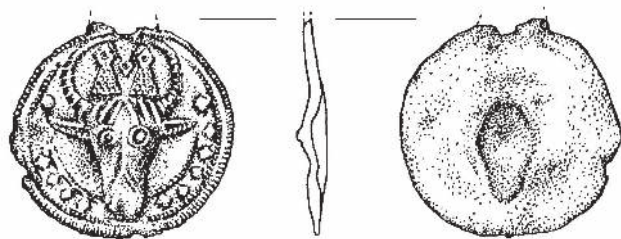
Among numerous artefacts obtained during the archaeological research in Tum there are tin pendants discovered on the so-called adventitious clump. In their central part there is an image of a head of a horned

■ Bulla ołowiana
■ Lead bulla

zwierzęcia, najpewniej byka, krowy, tura lub żubra. To pierwsze tego rodzaju odkrycia z obszaru Polski, a do tego wysunięte setki kilometrów na zachód od rejonu ich występowania, tj. dorzecza Górnego Podnieprza i Dźwiny, rejonów Pskowa, Nowogrodu Wielkiego oraz Jeziora Białego. Przedmioty te najczęściej wiązane są z kultem pogańskim, a pojawienie się ich w Tumie w końcu X i na początku XI wieku pokazuje, jak mozolnie przebiegał proces chrystianizacji na ziemiach polskich.

animal, most probably a bull, cow, aurochs or a wisent. These are the first discoveries of their kind in Poland and are hundreds of kilometres west of the area where they were found, i.e. the Upper Podnieper and Dvina basins, the regions of Pskov, Veliky Novgorod and White Lake. These objects are most often associated with pagan worship, and their appearance in Tume at the end of the 10th and the beginning of the 11th century shows how arduously the process of Christianisation on Polish lands proceeded.

■ Tarczki typu radymickiego ■ Radymic type shields

■ Ażurowe, dolne okucia pochew mieczy (tzw. trzewiki)
 ■ Openwork, lower fittings of sword sheaths (so called vises)

■ Srebrne zausznicze zdobione techniką filigranu i granulacji
 ■ Silver ear-pieces decorated with filigree and granulation technique

Srebrny pierścień wielokątny z łacińską inskrypcją

Wyjątkowym odkryciem dokonany w trakcie badań wykopaliskowych na grodzisku tumskim w 2009 roku, okazał się wielokątny srebrny pierścień z dobrze zachowaną inskrypcją. Zabytek jest ze wszech miar wyjątkowy, nie tylko w skali ogólnopolskiej, ale wręcz europejskiej.

Pierścień został odkryty przez archeologów w warstwie kulturowej zalegającej tuż nad przyziemem dużego budynku z 2. połowy XI – początku XII wieku. Ma formę dziewięciobocznej obrączki, której ściany przy pomocy młoteczka ukształtowano w wielokąt o płaskich ścianach. Ta unikatowa ozdoba została wykonana ze srebra wysokiej próby, zawierającej ponad 87% Ag. Boki pierścienia zdobi inskrypcja łacińska wykonana kapi-tałą romańską. W celu poprawienia czytelności napisu, wyryte litery wypełniono czarną masą siarczków srebra. Z pewnością ciemne litery prezentowały się efektownie na tle jasnego srebra.

Sama inskrypcja skrywa głęboką treść religijną, odno-sząc się wprost do symboliki chrześcijańskiej. Napis ten został odczytany w następującym brzmieniu:

+ TOT VIVAS FELIX QUOT VIVIT TEPORA FENIX:

W tłumaczeniu na język polski: „Obyś żył szczęśliwy, ile czasu żyje feniks”.

A silver polygonal ring with a Latin inscription

An exceptional discovery made during the excava-tions at the Tum stronghold in 2009 turned out to be a polygonal silver ring with a well-preserved inscription. The relic is unique, not only on a national, but also on a European scale.

The ring was discovered by archaeologists in the cultural layer located just above the basement of a large building from the second half of the 11th - early 12th century. It has a form of a nine-sided ring, the walls of which were shaped into a polygon with flat walls by means of a hammer. This unique ornament was made of high quality silver, containing over 87% Ag. The sides of the ring are decorated with a Latin inscription in Roman capitals. In order to improve the legibility of the inscription, the engraved letters were filled with a black mass of silver sulphides. Certainly, the dark letters looked impressive against the background of light silver.

The inscription itself hides a deep religious content, referring directly to Christian symbolism. The inscription was read out in the following form:

+ TOT VIVAS FELIX QUOT VIVIT TEPORA FENIX:

Translating simultaneously into Polish: "May you live happy as long as the phoenix lives".

■ Srebrny wielokątny pierścień z łacińską inskrypcją (przed konserwacją)

■ Silver polygonal ring with a Latin inscription (before conservation)

■ Srebrny wielokątny pierścień z łacińską inskrypcją (po konserwacji)
■ Silver polygonal ring with a Latin inscription (after conservation)

Twórca inskrypcji zastosował jednak bardzo symboliczny w praktyce zabieg, stosując tzw. ligatury (skrótory) dla osiągnięcia określonego efektu. Po rozwinięciu wszystkich skrótów zdanie na pierścieniu powinno brzmieć: „Tot vivas foelix, quot vivit tempora phoenix”. Zostało jednak skrócone. Dlaczego? Czy tylko po to, żeby zmieścić się na dostępnych polach?

Początek zdania wyznacza równoramienny krzyż, natomiast zostało ono zakończone dwukropkiem. Obecność Chrystusa w treści inskrypcji podkreślają zarówno obecność krzyża jak i odradzającego się z własnych popiołów mitycznego ptaka feniksa, symbolizującego w tym przypadku zmartwychwstałego Zbawiciela Świata. Sentencja łacińska z ligaturami (skrótami) liczy 33 litery, co dokładnie odpowiada ziemskim latom życia Chrystusa.

Pierścienie o podobnym kształcie są znane z Europy i północnej Afryki, ale nie ma wśród nich okazów z tak wyjątkową inskrypcją. Zdaniem badaczy łęczyckiego grodu, wielokątne pierścienie z inskrypcją sięgają jeszcze czasów cesarstwa bizantyjskiego. Owszem, w średniowieczu pierścienie z inskrypcjami cieszyły się pewną popularnością. Przypisywano im magiczną moc. Miały np. zapewniać powodzenie czy bronić przed złymi mocami i chorobami. Część z nich można łączyć z łacińskim kręgiem chrześcijaństwa. Jednak żaden z nich pod względem symboliki inskrypcji nie równa się temu z Tumu pod Łęczycą.

Nasuwa się pytanie, do kogo mógł niegdyś należeć tak wyjątkowy przedmiot? Zdaniem badaczy grodziska, najpewniej do kogoś żyjącego na przełomie XI/XII wieku, czyli w okresie szczytowego rozwoju grodu łęczyckiego. Pierścień przypuszczalnie trafił tu poprzez kontakty z południowo-zachodniej części Europy. Okoliczności odkrycia uniemożliwiają sformułowanie precyzyjnych wniosków. Archeolodzy są jednak przekonani, że właścicielem tego wyjątkowego przedmiotu była najprawdopodobniej osoba z najwyższych kręgów elit państwa lub duchowieństwa. Pierścień bez wątplenia dodawał noszącej go osobie wyjątkowego splendoru. Podczas badań, potocznie został nazywany „pierścieniem księżnej Salomei”, rezydującej w Łęczycy wdowy po księciu Bolesławie Krzywoustym, w czym jego odkrywcy chcieliby widzieć ziarno prawdy.

However, the author of the inscription applied a very symbolic in practice procedure, using the so-called ligatures (abbreviations) to achieve a specific effect. When all the abbreviations are developed, the sentence on the ring should read: "Tot vivas foelix, quot vivit tempora phoenix". However, it has been shortened. Why was it shortened? Was it just to fit into the available spaces?

The sentence begins with an isosceles cross and ends with a colon. The presence of Christ in the inscription is emphasised both by the presence of the cross and the mythical phoenix bird reborn from its own ashes, symbolising in this case the risen Saviour of the world. The Latin sentence with ligatures (abbreviations) has 33 letters, which corresponds exactly to the earthly years of Christ's life.

Rings of a similar shape are known from Europe and northern Africa, but there are no specimens with such a unique inscription among them. According to the researchers from the Łęczycza stronghold, polygonal rings with inscriptions date back to the times of the Byzantine Empire. Indeed, in the Middle Ages, rings with inscriptions enjoyed a certain popularity. They were attributed with magical powers. For example, they were supposed to ensure good luck or protect from evil forces and diseases. Some of them can be connected with the Latin Christian circle. However, none of them is equal to the one from Tum near Leczyca in terms of symbolism and inscription.

This begs the question: to whom could such a unique object have once belonged? According to the researchers of the stronghold, most likely to someone living at the turn of the 11th and 12th centuries, that is during the peak development of the Łęczycza stronghold.

The ring probably came here through contacts from the south-western part of Europe. The circumstances of the discovery make it impossible to draw precise conclusions. However, archaeologists are convinced that the owner of this unique object was most probably a person from the highest circles of the state elite or the clergy. The ring undoubtedly added exceptional splendour to the person wearing it. During the research, it was commonly called „the ring of princess Salomea”, the widow of prince Bolesław Krzywousty residing in Łęczycza, in which its discoverers would like to see an element of truth.

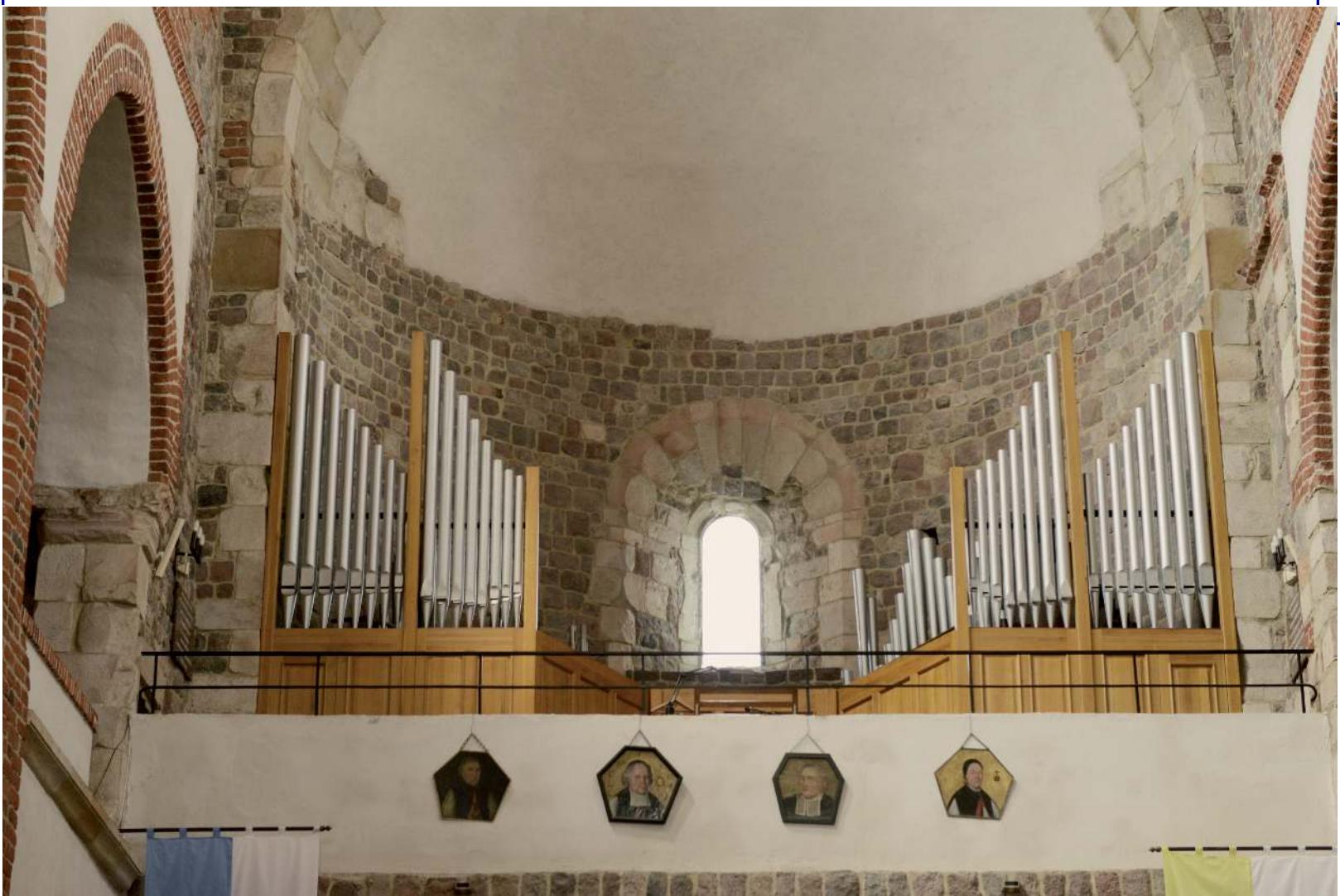
Archikolegiata pw. Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego w Tumie

Collegiate Church of St. Mary and St. Alexius in Tum

Kolegiata w Tumie jest największą zachowaną w Polsce budowlą w stylu romańskim z XII wieku. Wcześniej, na jej miejscu istniało opactwo benedyktyńskie z lat 60. XI wieku, którego relikty architektoniczne zidentyfikowano podczas badań archeologicznych w latach 50. XX wieku pod posadzką obecnej archikolegiaty. Tuż przed rozpoczęciem budowy kościoła, obiekt ten został planowo rozebrany,

The Collegiate Church in Tum is the largest surviving Romanesque building in Poland dating from the 12th century. Earlier, on its site there was a Benedictine abbey from the 60s of the 11th century, whose architectural relics were identified during archaeological research in the 50s of the 20th century under the floor of the current archiclegiate church. Shortly before the construction of the church began, the structure

■ Organy w Archikolegiacie w Tumie ■ Organ in The Collegiate church in Tum

a materiał pochodzący z jego rozbiórki wykorzystano wtórnie do budowy nowego obiektu.

Inicjatorem budowy podjętej po 1146 roku mógł być arcybiskup Jakub ze Żnina lub druga żona Bolesława Krzywoustego – Salomea z Bergu, której po podziale dzielnicowym przypadła Łęczyca, jako tzw. „oprawa wdowia”. Konsekracji dokonał 21 maja 1161 roku arcybiskup Janik. Uroczystość ta stała się okazją do zwołania ogólnopolskiego zjazdu elity politycznej kraju. Uczestniczyli w niej książę Bolesław Kędzierzawy wraz z młodszymi braćmi: Henrykiem Sandomierskim i Kazimierzem Sprawiedliwym. Przybyło też 4 biskupów i 26 możnowładców ze wszystkich prowincji Polski. Później odbyło się jeszcze 21 takich synodów łęczyckich. Ostatni z nich miał miejsce w 1547 roku.

Kolegiata jest orientowaną, trójnawową, sześcioprzęsłową, filarową bazyliką emporową, z wydzielonym prezbiterium, zamkniętym absydą, zakończoną absydolą. Nawy boczne również zamknięte są od wschodu absydami. W północno-zachodni i południowo-zachodni narożnik naw bocznych wtopione zostały pięciokondygnacyjne wieże na rzucie kwadratu, flankujące absydę zachodnią. Fundamenty zostały wykonane z nieobrobionych głazów, łączonych zaprawą gliniano-wapienną.

was scheduled for demolition, and the material from its demolition was reused to build a new structure.

The initiator of the construction undertaken after 1146 may have been Archbishop James of Żnin, or the former second wife of Boleslaw III Wrymouth - Salomea of Berg, to whom Łęczyca fell after the division of the districts, as a so-called “widow’s remuneration”. She brought up her sons, Henryk (Sandomierski) and Kazimierz (Sprawiedliwy), in the castle in Łęczyca. The consecration was performed on 21 May 1161 by Archbishop Janik. The ceremony provided an opportunity to convene a nationwide convention of the country’s political elite. It was attended by Duke Bolesław IV the Curly and his younger brothers, Henryk I of Sandomierz and Kazimierz II The Just . There were also 4 bishops and 26 magnates from all provinces of Poland. Later, 21 more such synods of Łęczyca took place. The last one took place in 1547.

The collegiate church is an oriented, three-nave, six-bay, pillar emporium basilica with a separate presbytery closed with an apse. The side naves are also closed from the east with apses. In the north-west and south-west corners of the side aisles five-storey towers on a square plan are built in, flanking the western apse. The foundations were made of unworked boulders, bonded

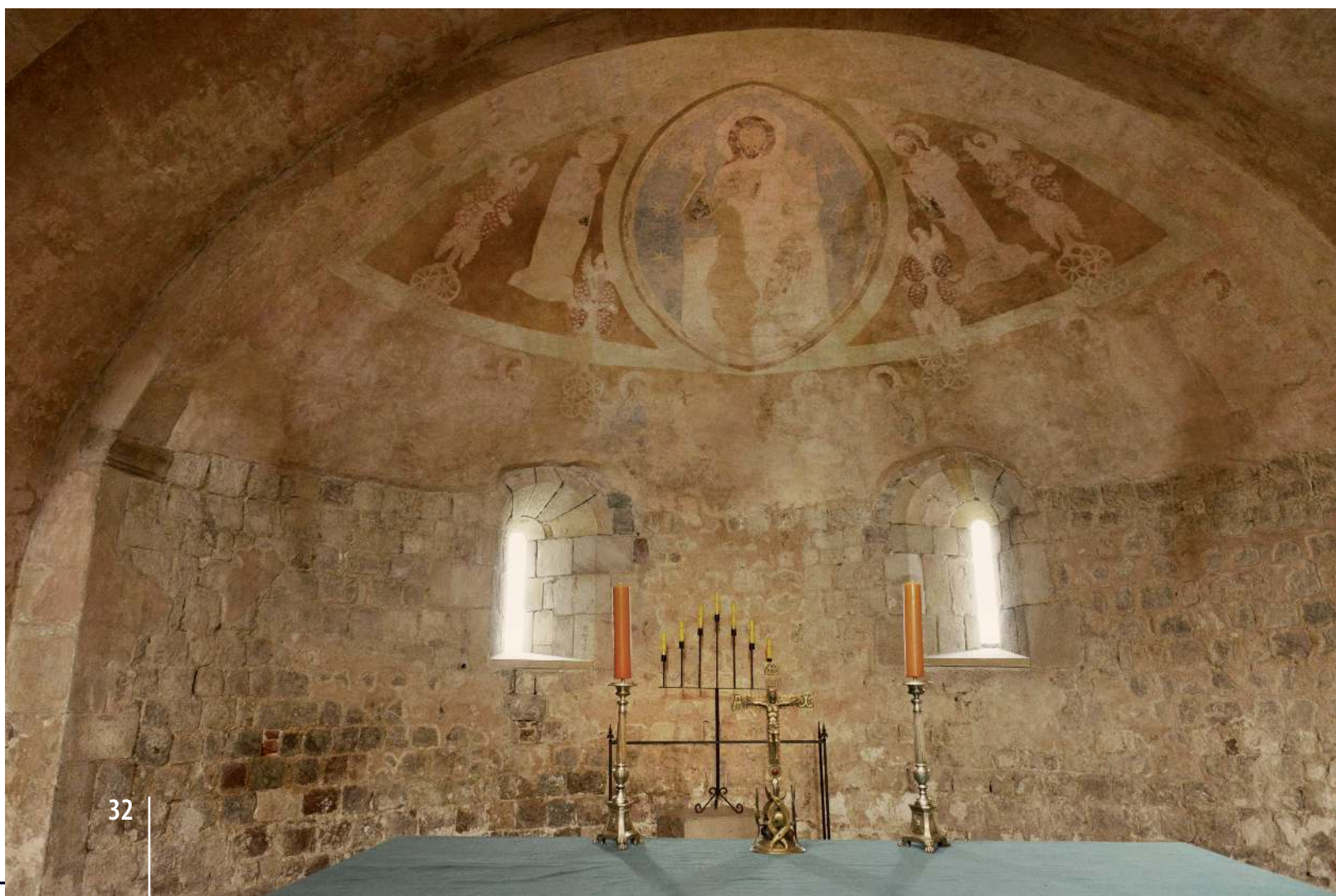
Mury naziemne mają grubość 1,25-1,50 metra. Ich rdzeń wzniesiono z głazów eratycznych, połączonych zaprawą wapienną, z obu stron licowanych granitowymi ciosami (tzw. technika *opus emplectum*). Detale architektoniczne oraz elementy o znaczeniu dekoracyjnym wykuto z piaskowca.

Budowla na przestrzeni wieków ulegała licznym zniszczeniom i przekształceniom, zachowując jednak zasadniczo romański charakter. Służyła też jako miejsce obrony. W 1241 roku skutecznie oparła się najazdowi tatarskiemu. Po raz pierwszy kolegiata została zniszczona w 1294 roku podczas rabunkowego najazdu Litwinów pod wodzą Witenesa, którzy wymordowali zgromadzoną we wnętrzu ludność, a świątynię spalili. Po wielkim pożarze w 1473 roku kolegiatę odbudowano, nadając jej cechy świątyni gotyckiej. W 1569 roku dobudowano kruchtę północną osłaniającą wyjątkowy portal romański. W 2. połowie XVIII wieku, w czasie odbudowy po kolejnym pożarze świątynię przy okazji przebudowano, znacząco zmieniając jej wygląd. Powiększono okna doświetlające nawę główną, a zarazem znacznie obniżono zewnętrzne mury naw bocznych. Wieże

with clay-lime mortar. The aboveground walls are 1.25-1.50 m thick. The core of the walls was made of rough fieldstones, bonded by lime mortar and faced on both sides with granite blocks (the so-called *opus emplectum* technique). Architectural details and decorative elements were carved from sandstone.

In the course of the centuries, the building was subject to numerous destructions and transformations, preserving its essentially Romanesque character. It also served as a place of defence. In 1241 it successfully resisted the Tartar invasion. The collegiate church was destroyed for the first time in 1294 during a plundering raid by Lithuanians under Vitenius, who murdered the people gathered inside and burnt the church. After the great fire in 1473 the collegiate church was rebuilt, giving it the features of a Gothic church. In 1569 the northern porch was added, shielding the unique Romanesque portal. In the second half of the 18th century, during the reconstruction after another fire, the church was rebuilt, changing its appearance significantly. The windows illuminating the main nave were enlarged and at the same time the external walls of the side naves

- Malowidło sklepienia absydy zachodniej przedstawiające tronującego Chrystusa
- Painting of the western apse vault depicting the throning Christ

podwyższono i zwieńczono strzelistymi hełmami. Przebudowano też wnętrze. W wyniku tego świątyni nadał charakter wczesnoklasycystyczny.

Podczas II wojny światowej kolegiata została silnie uszkodzona i dotknięta pożarem. Zawalił się dach nad nawą główną, podobnie jak część wieży północnej. Zniszczeniu uległy też dachy: naw bocznych, prezbiterium, obu absyd i baszt. Po wojnie rozpoczęto odbudowę kościoła. Obecny jej wygląd jest efektem rero-manizacji dokonanej w latach 1947-1960, pod kierunkiem architekta i konserwatora zabytków Jana Koszyczyc-Witkiewicza.

W maju 2011 roku odbyły się uroczystości związane z 850-leciem konsekracji kościoła, gdy po uroczystej Mszy Świętej odsłonięto kamień pamiątkowy. Odsłonięcia dokonali ówczesny Prezydent RP, Bronisław Komorowski oraz Nuncjusz Apostolski w Polsce, arcybiskup Celestino Migliore.

Obok archikolegiaty znajduje się kościółek drewniany z 1761 roku pw. św. Mikołaja, ze stojącą opodal dzwonnicy.

Według legend łączyckich z archikolegiatą wiąże się postać miejscowego diabła Boruty, a na jednej z wież widać ślady, które miały pozostawić jego pazury.

* * *

Drewniany Kościół pw. św. Mikołaja w Tumie

Barokowy kościółek zbudowany został z drewna modrzewiowego w 1761 roku. Świątynia powstała w czasie przebudowy sąsiedniej kolegiaty i do 1818 roku pełniła funkcje parafialne. Wzniesiono ją w konstrukcji zrębowej, jako kościół jednonawowy, z dwuspadowym dachem pokrytym gontem. Na połączeniu nawy z prezbiterium ma wieżyczkę na sygnaturkę. Posiada prezbiterium mniejsze od nawy, które zamknięte jest prostokątnie z boczną zakrystią. Wejście do nawy prowadzi przez kruchtę.

We wnętrzu kościoła strop jest płaski. Na belce tęczowej, na której zachował się napis fundacyjny i data budowy, osadzony jest krucyfiks. Ołtarz główny jest wykonany w stylu barokowym. Kościół posiada również dwa ołtarze boczne z obrazami świętych. W czasie okupacji hitlerowskiej, po zamknięciu kościołów, był w łączyckim jedynym czynnym kościołem rzymsko-katolickim.

were significantly lowered. The towers were raised and topped with soaring cupolas. The interior was also rebuilt. As a result, the church was given an early classical character.

During World War II the collegiate church was badly damaged and burnt. The roof over the nave collapsed, as did part of the north tower. The roofs of the side aisles, presbytery, both apses and towers were also destroyed. After the war the reconstruction of the church began. Its present appearance is the result of a rero-manisation carried out in 1947-1960, under the direction of the architect and conservator Jan Koszyczyc-Witkiewicz.

In May 2011, celebrations to mark the 850th anniversary of the church's consecration took place, when, after a solemn Holy Mass, a memorial stone was unveiled. The unveiling was carried out by the then President of the Republic of Poland Bronisław Komorowski and the Apostolic Nuncio in Poland, Archbishop Celestino Migliore.

Next to the archdiocese there is a wooden church of St. Nicholas from 1761 with a bell tower nearby.

According to the legends of Łęczycza, the collegiate church is connected with the figure of the local devil Boruta, and on one of the towers one can see traces that were supposedly left by his claws.

* * *

The wooden St. Nicholas Church in Tum

The baroque church was built of larch wood in 1761. The temple was built during the reconstruction of the neighbouring collegiate church and it served as a parish church until 1818. It was built as a timber-framed, single-nave structure with a gable roof covered with shingles. At the junction of the nave and the chancel it has a little bell tower. It has a smaller chancel than the nave, which is closed rectangularly with a side sacristy. The entrance to the nave leads through the porch.

The ceiling inside the church is flat. A crucifix is set on the rainbow beam, on which the foundation inscription and the date of construction have been preserved. The main altar is made in Baroque style. The church also has two side altars with pictures of saints. During the Nazi occupation, after the churches were closed, it was the only active Roman Catholic church in Łęczycze.

■ Kościół pw. św. Mikołaja ■ St. Nicholas Church

■ Wieżyczka z sygnaturką na połączeniu nawy z prezbiterium
■ Turret with a little bell at the junction of the nave and the presbytery

■ Dzwonnica murowana
■ Brick belfry

■ Wnętrze Archikolegiaty w Tumie ■ Interior of the Collegiate church in Tum

Skansen w Kwiatkówku

Ethnographic open-air museum

Skansen etnograficzny Łęczycka Zagroda Chłopska to dość nowy element w krajobrazie Łęczycy, który zdążył już trwale wpisać się w obraz tych okolic. Położony przy drodze z Łęczycy do Tumu jest wartościowym łącznikiem pomiędzy średniowieczem a czasami współczesnymi.

Skansen powstał w latach 2011-2013, choć myśl o jego stworzeniu pojawiła się pod koniec 2009 roku. Jego koncepcja od początku była ściśle związana z projektem „Tum – perła romańskiego szlaku ziemi łęczyckiej”. Składa się z kilku zasadniczych części: budynków architektury (domu mieszkalnego – tzw. glinianej chałupy, budynku inwentarskiego z szopą na torf, stodoły, piwnicy ziemnej, studni z żurawiem, gnojownika i ogrodzenia), elementów małej architektury (kapliczki), budynków prezentujących przemysł i rzemiosło wiejskie (wiatrak typu kozłowego, olejarnia,

The open-air ethnographic museum Łęczycka Zagroda Chłopska is a fairly new element in the landscape of Łęczycy, which has already managed to permanently inscribe itself in the image of the area. Situated by the road from Łęczycy to Tum, it is a valuable link between the Middle Ages and modern and contemporary times.

The open-air museum was created in the years 2011-2013, although the idea of its creation appeared at the end of 2009. From the beginning its concept was closely connected with the project “Tum - the pearl of the Romanesque route of the Łęczycy land”. It consists of several essential parts: architectural buildings (dwelling house - so called clay cottage, livestock building with peat shed, barn, earth cellar, well with a crane, manure pit and fence), elements of small architecture (shrines), buildings presenting industry and rural crafts (trestle-type windmill, oil mill, smithy) and accompa-

■ Wiatrak koźłowy z Zawady w skansenie w Kwiatkówku ■ Trestle Windmill from Zawada in the Open-air Museum in Kwiatkówek

kuźnia) oraz obiektów towarzyszących (budynku administracyjno-ekspozycyjnego, pieca garncarskiego i chlebowego). Budynki są rekonstrukcjami obiektów budownictwa charakterystycznego dla okolic Łęczycy od 2. połowy XIX po początki XX wieku. Wyjątkiem jest odnowiony, zabytkowy wiatrak z 1820 roku, a także olejarnia z połowy XX wieku, posiadająca dużo starsze elementy i kuźnia z początku XX wieku. Wyposażenie domostwa rekonstruuje typowe wnętrze domu rodziny wiejskiej z końca okresu międzywojennego.

Łęczycka Zagroda Chłopska jest skansenem wzniesionym według współczesnych założeń w zakresie prezentacji kultury ludowej, w tym przypadku ziemi łęczyckiej. Dzięki ożywionej działalności w postaci warsztatów, pokazów (w tym z udziałem lokalnych twórców i rzemieślników) czy imprez ludowych jest obiektem „żywym”, pokazującym dawne tradycje życia wiejskiego i pozwalającym zwiedzającym na aktywne uczestnictwo.

ning objects (administration and exhibition building, pottery and bread oven). The buildings are reconstructions of buildings characteristic of the Łęczycza area from the second half of the 19th century to the beginning of the 20th century. An exception is the renovated historic windmill from 1820, as well as the oil mill from the mid-20th century, which has much older elements, and the smithy from the beginning of the 20th century. The furnishings of the homestead reconstruct a typical interior of a country family home from the end of the interwar period.

Łęczycka Zagroda Chłopska is an open-air museum erected according to modern assumptions concerning the presentation of folk culture, in this case of the Łęczycza land. Thanks to lively activities in the form of workshops, shows (including those involving local artists and craftsmen) or folk events, it is a “living” facility, showing old traditions of rural life and allowing visitors to actively participate.

■ Roślinność w okolicach skansenu ■ Vegetation around the Open-air Museum

■ Fragment ogródka kwiatowego w skansenie ■ A fragment of the flower garden in the open-air museum

■ Wnętrze pokoju w domu mieszkalnym z gliny ■ Interior of a room in a clay dwelling-house

■ Fragment ekspozycji wnętrza pokoju w domu mieszkalnym z gliny
■ A fragment of the exhibition of the interior of the room in the clay dwelling-house

■ Fragment ekspozycji wnętrza pokoju w domu mieszkalnym z gliny
■ A fragment of the exhibition of the interior of the room in the clay dwelling-house

■ Wnętrze pokoju w domu mieszkalnym z gliny ■ Interior of a room in a clay dwelling-house

■ Wnętrze kuchni w domu mieszkalnym z gliny
■ Interior of the kitchen in the clay dwelling house

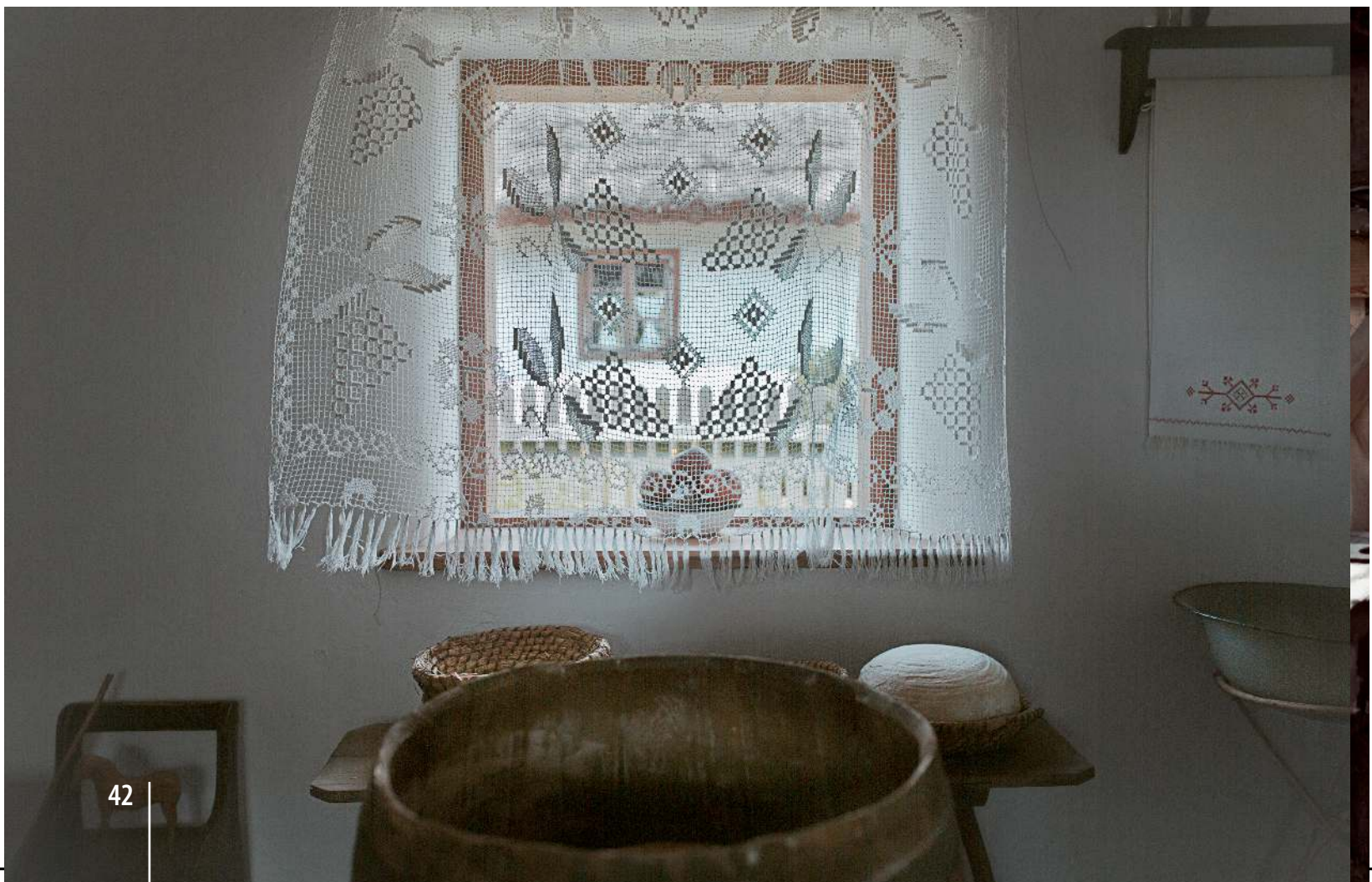
■ Wnętrze kuchni w domu mieszkalnym z gliny
■ Interior of the kitchen in the clay dwelling house

■ Wnętrze kuchni w domu mieszkalnym z gliny ■ Interior of the kitchen in the clay dwelling house

■ Wnętrze kuchni w domu mieszkalnym z gliny ■ Interior of the kitchen in the clay dwelling house

■ Wnętrze wiatraka kozłowego
■ Interior of the Trestle Windmill

■ Maszyna wiatraka kozłowego
■ The machinery of the trestle windmill

■ Wnętrze kuźni ■ Interior of the smithy

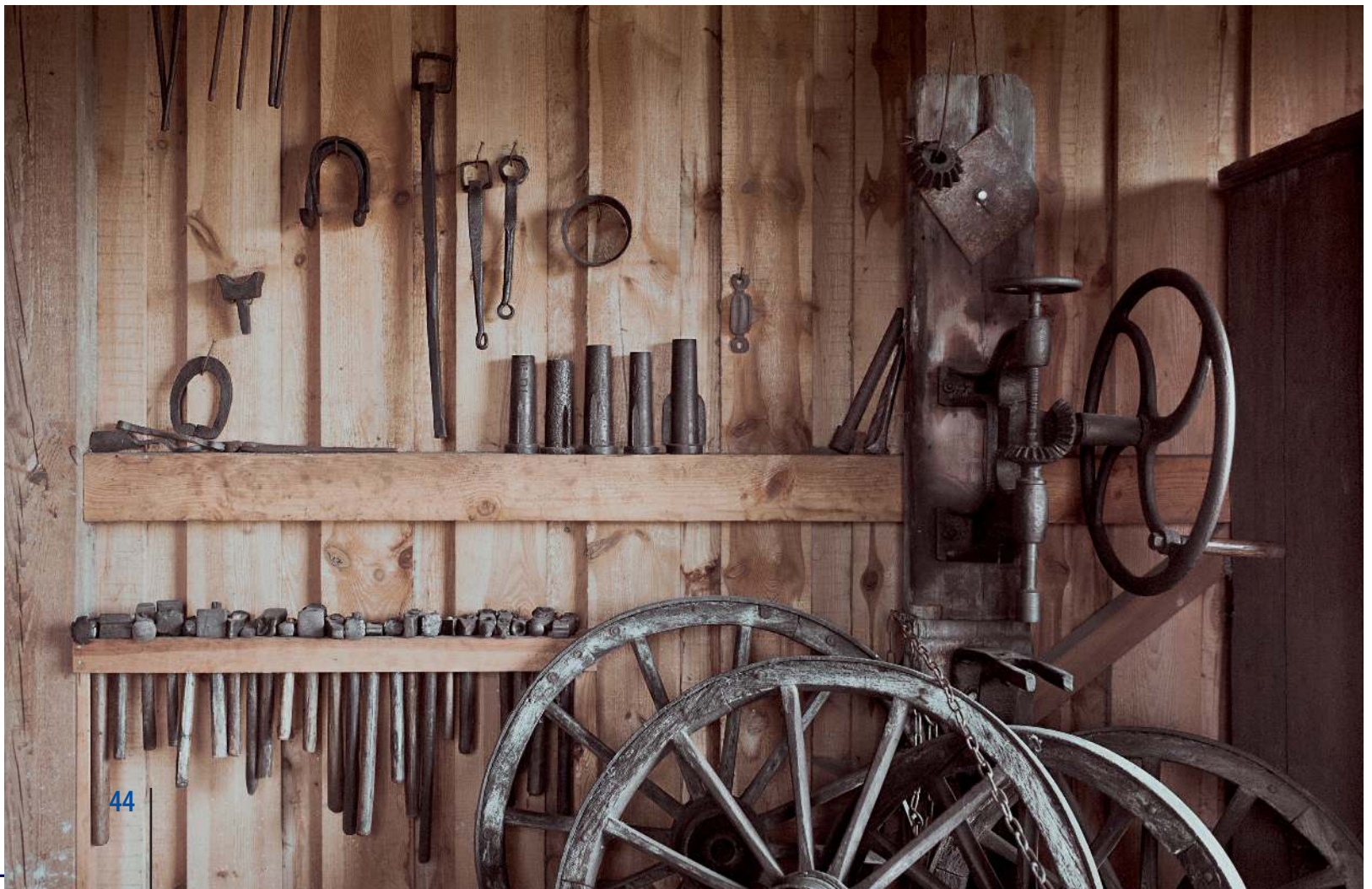

■ Wnętrze wiatraka kozłowego
■ Interior of the Trestle Windmill

■ Wnętrze wiatraka kozłowego
■ Interior of the Trestle Windmill

■ Wnętrze kuźni ■ Interior of the smithy

■ Wnętrze kuźni ■ Interior of the smithy

Zamek w Łęczycy

Łęczycza Castle

Zamek w Łęczycy został zbudowany przez króla Polski Kazimierza Wielkiego około połowy XIV wieku, w południowo-wschodniej części zamkniętego murami zespołu miejskiego. Był rezydencją królewską, potem siedzibą starosty łęczyckiego, a obecnie mieści się w nim miejscowe Muzeum. Warownia wzniesiona w stylu gotyckim, z okazałą wieżą w narożniku południowo-wschodnim i wysuniętą przed lico murów wieżą bramną, była parokrotnie przebudowywana. Od XVIII wieku popadała w ruinę. Do naszych czasów zachowały się relikty murów obwodowych, wieża główna, wieża bramna z przyległą częścią mieszkalną (tzw. dom nowy z XVI wieku) i budynek nazywany „prochownią” - pozostałość dwukondygnacyjnego domu gotyckiego z najstarszej, średniowiecznej fazy zamku (tzw. dom stary). Zachowane do połowy XX wieku ruiny zostały odbudowane i zrekonstruowane.

The castle in Łęczycza was built by the Polish king Kazimierz Wielki around the middle of the 14th century, in the south-eastern part of the walled city complex. It was a royal residence, then the seat of the starost of Łęczycza, and now it houses the local museum. The fortress, built in the Gothic style with an impressive tower in the south-eastern corner and a gate tower protruding from the face of the walls, was rebuilt several times. From the 18th century it fell into ruins. The relics of the ramparts, the main tower, the gate tower with an adjacent residential part (the so-called "new house" from the 16th century) and a building called the "powder magazine" - the remains of a two-storey Gothic house from the oldest, medieval phase of the castle (the so-called "old house") - have survived to the present day. The ruins, preserved until the middle of the 20th century, were rebuilt and reconstructed.

■ Budynek dawnej prochowni ■ The building of the former powder magazine

Na zamku kilkakrotnie przebywał król Władysław Jagiełło, biorąc m.in. udział w naradzie przed wielką wojną z Zakonem Krzyżackim (1409-1411), a także w Zjazdach Generalnych. Później, po zwycięskiej bitwie pod Grunwaldem, na zamku osadzono oczekujących na wykup z niewoli jeńców krzyżackich. Podczas wojny trzynastoletniej z Zakonem Krzyżackim (1454-1466) zamek był siedzibą króla Kazimierza IV Jagiellończyka. Bywała tu również jego żona, królowa Elżbieta Rakuszanka oraz syn Władysław, przyszły król Czech i Węgier. Kilkadziesiąt lat później na zamku przebywał król Zygmunt III Waza.

W XV wieku zamek łęczycki kilka razy był niszczone przez pożary. Z czasem zaczął ulegać destrukcji, powstrzymanej przez generalny remont w połowie XVI wieku, przeprowadzony przez starostę Jana Lutomińskiego. Zamek ponownie poważnie ucierpiał w 1656 roku, podczas szturmów wojsk polskich na okupujących go Szwedów. Później został częściowo odbudowany, lecz ponownie ucierpiał w 1705 roku, podczas walk Stanisława Leszczyńskiego z królem Augustem II Mocnym. Na zamku przebywał wówczas, wraz ze swoim wojskiem, król Szwecji Karol XII, wspierający

King Władysław Jagiełło visited the castle several times, taking part, among other things, in a meeting before the Great War with the Teutonic Order (1409-1411), as well as in General Assemblies. Later, after the victorious Battle of Grunwald, Teutonic prisoners awaiting redemption from captivity were imprisoned in the castle. During the Thirteen Years' War with the Teutonic Order (1454-1466), the castle was the seat of King Casimir IV Jagiellon. His wife, Queen Elizabeth of Austria, and son Władysław, the future king of Bohemia and Hungary, also visited the castle. Several decades later, King Zygmunt III Waza stayed in the castle.

In the 15th century the castle of Łęczyca was destroyed by fires several times. With time it began to deteriorate, which was stopped by a general renovation in the middle of the 16th century, carried out by starost Jan Lutomiński. The castle suffered serious damage again in 1656, during the storming of the Polish army against the occupying Swedes. Later it was partially rebuilt, but suffered again in 1705, during the battles between Stanisław Leszczyński and King August II the Strong. King Charles XII of Sweden was in the castle with his army, supporting Leszczyński. After this devastation

■ Wieża zamkowa ■ The castle tower

Leszczyńskiego. Po tych zniszczeniach zaczął się upadek warowni, która w XVIII wieku popadła w ruinę. Po II rozbiórce Polski (1793 rok), gdy Łęczyca znalazła się pod panowaniem Prus, nowe władze zamieniły zamek w nowoczesną fortecę. Po wojnach napoleońskich i przejściu Łęczycy do zaboru rosyjskiego, zamek był wykorzystywany przez wojsko, m.in. jako magazyn prochu. W 1831 roku zamek przejął burmistrz Łęczycy, który dokonał rozbiórki w celu ponownego wykorzystania cegieł. Dewastacja postępowała coraz szybciej. W 1841 roku rozbiórkę zdołano powstrzymać. Dopiero po II wojnie światowej przystąpiono do odbudowy i rewitalizacji zamku, dzięki którym uzyskał on obecny wygląd.

Poza zamkiem kazimierzowskim uwagę zwraca bez wątpienia łęczyckie stare miasto, które zasadniczo zachowało swój średniowieczny układ urbanistyczny. „Nowa” Łęczyca została lokowana (założona) na północ od wczesnośredniowiecznej, przedlokacyjnej osady miejskiej, bliżej przeprawy przez Bzurę i tzw. błot łęczyckich na szlaku z południa na północ. Miasto otoczone było murami obronnymi, które jednak poza stosunkowo nielicznymi fragmentami, wtopionymi w późniejszą zabudowę, nie zachowały się do naszych czasów.

the decline of the fortress began, and in the 18th century it fell into ruins. After the Second Partition of Poland (1793), when Łęczyca came under Prussian rule, the new authorities turned the castle into a modern fortress. After the Napoleonic Wars and the transfer of Łęczyca to the Russian partition, the castle was used by the army, among other things, as a gunpowder warehouse. In 1831 the castle was taken over by the mayor of Łęczyca, who demolished for reuse the bricks. The devastation progressed more and more quickly. In 1841 the demolition was stopped. It was only after World War II that the castle was rebuilt and revitalised, thanks to which it acquired its current appearance.

Apart from the castle, there is also the old town of Łęczyca, which has basically retained its medieval urban layout. The "new" Łęczyca was located north of the early medieval, pre-lock settlement, closer to the crossing of the Bzura River and the so-called Łęczyca muds on the route from the south to the north. The town was surrounded by defensive walls, which, however, apart from relatively few fragments blended into later buildings, have not survived to our times.

■ Wieża zamkowa ■ The castle tower

■ Wejście na wieżę zamkową

■ Entrance to the castle tower

■ Król Kazimierz Wielki na zamku w Łęczycy
■ King Kazimierz the Great at the Castle in Łęczycza

■ Wieża zamkowa ■ The castle tower

Ratusz

Town Hall

Śród zabytków architektury miejskiej uwagę zwraca budynek ratusza miejskiego na Rynku w Łęczycy. Najstarsze wzmianki o murowanym ratuszu łęczyckim pochodzą ze schyłku XIV wieku. Już wtedy miał stać tam, gdzie obecny, przy czym wówczas była to centralna część rynku. Swoje siedziby miały tam władze miejskie, sąd miejski, sąd ziemski oraz archiwum miejskie. Mieściło się tam także więzienie i waga miejska. Wiadomo też, że w ówczesnym ratuszu przechowywano... topór katowski.

Stary, późnośredniowieczny ratusz przetrwał kilka wieków, po czym uległ zniszczeniu. Nie wiadomo jednak dokładnie, kiedy i w jakich okolicznościach to nastąpiło. Na jego miejscu w latach 1788-1790 wzniesiono nowy ratusz w stylu klasycystycznym, według projektu architekta Jakuba Kubickiego. Do budowy posłużyły m.in. cegły pochodzące z rozbiórki fortyfikacji miejskich. W 1791 roku w nowo zbudowanym gmachu odbyła się inauguracyjna sesja rady miejskiej. W 1842 roku

Among the monuments of urban architecture, the Town Hall building on the Market Square in Łęczycza attracts attention. The oldest records of the brick town hall in Łęczycza date back to the end of the 14th century. Already then it was supposed to stand where it does now, but at that time it was in the central part of the market square. It was the seat of the municipal authorities, the municipal court, the land court and the municipal archive. It also housed the prison and the town weighing scales. It is also known that the Town Hall housed... an executioner's axe.

The old, late medieval town hall survived for several centuries before being destroyed. However, it is not known exactly when and under what circumstances this happened. In its place, in the years 1788-1790, a new town hall was erected in classicist style, designed by the architect Jakub Kubicki. It was built using, among other things, bricks from the demolition of the city fortifications. In 1791 the inaugural session of the town council

zainstalowano na nim zegar. Później był parokrotnie modernizowany, szczególnie w 1862 roku, gdy m.in. odnowiono kolumny przy wejściu, naprawiono ściany zewnętrzne i wymieniono podłogi oraz drzwi i okna w piwnicach. W wyniku znacznego poszerzenia placu rynkowego od strony południowej, ratusz przestał być jego centralnym punktem. Kolejna przebudowa miała miejsce na przełomie XIX/XX wieku, która sprawiła, że budowla częściowo utraciła dotychczasowy styl. Zlikwidowano m.in. charakterystyczny dach wraz z nadbudówką, tzw. belwederkiem.

W czasach okupacji niemieckiej ratusz był siedzibą hitlerowskich władz miejskich. Po zakończeniu II wojny światowej budynek do 1970 roku był siedzibą władz miejskich. Później mieścił się w nim Urząd Stanu Cywilnego. Na początku XXI wieku był już w bardzo złym stanie technicznym, w związku z czym w latach 2005-2007 przeprowadzono badania konserwatorskie i remont generalny. Ratuszowi przywrócono jego osiemnastowieczną formę - odtworzono bryłę stromego, czterospadowego dachu z belwederkiem i dodatkowymi pomieszczeniami z odrębnym zadaniem (tzw. facjaty), przywrócono portyk wejściowy

was held in the newly built building. In 1842, a clock was installed on the building. Later it was modernised several times, especially in 1862, when, among other things, the columns at the entrance were renovated, the external walls were repaired and the floors, doors and windows in the cellars were replaced. As a result of the considerable widening of the market square to the south, the town hall ceased to be its central point. Another reconstruction took place at the turn of the 19th and 20th century, which made the building partly lose its former style. Among other things, the characteristic roof with the so-called belvedere superstructure was removed.

During the German occupation, the town hall was the seat of the Nazi municipal authorities. After the end of World War II the building was the seat of the municipal authorities until 1970. Later it housed the Registry Office. At the beginning of the 21st century, it was already in a very poor technical condition, so a conservation study and general renovation were carried out in 2005-2007. The Town Hall's eighteenth-century form was restored - the mass of the steep, hipped roof with a belvedere and additional rooms with separate roofing (the so-called

■ Ratusz w Łęczycy ■ Town hall in Łęczycza

w ścianie zachodniej i usunięto wtórne podziały wewnątrz. Przywrócono również pierwotne rozmieszczenie i wymiary otworów drzwiowych i okiennych, odtworzono sklepienia nad pomieszczeniami we wschodniej części parteru, wachlarzowe schody prowadzące do piwnicy, pierwotny podział i detal architektoniczny na elewacjach, a w ścianach piwnic wyeksponowano fragmenty murów starszych budowli. Dziś w łęczyckim ratuszu mieszczą się m.in. Urząd Stanu Cywilnego, biblioteka muzeum łęczyckiego oraz siedziba jednego z referatów Urzędu Miejskiego w Łęczycy.

facades) was reconstructed, the entrance portico in the western wall was restored, and the secondary divisions of the interior were removed. The original layout and dimensions of door and window openings were also restored, the vaults over the rooms in the eastern part of the ground floor, the fan-shaped stairs leading to the basement, the original division and architectural details on the elevations were reconstructed, and fragments of walls of older buildings were exposed in the basement walls. Today, the Łęczycza Town Hall houses, among others, the Registry Office, the library of the Łęczycza Museum and the seat of one of the departments of the Łęczycza Municipal Office.

Dawny klasztor oo. Dominikanów

Former Dominican Monastery

Budynek klasztoru oo. Dominikanów w Łęczycy, zlokalizowany w północno-wschodniej części starego miasta, pochodzi z XIV wieku. W XVII wieku został przebudowany. Pod koniec XVIII wieku, gdy Łęczycza znalazła się w zaborze pruskim, nowe władze zdecydowały się zaadaptować kompleks klasztorny na więzienie, które funkcjonowało aż do początków XXI wieku.

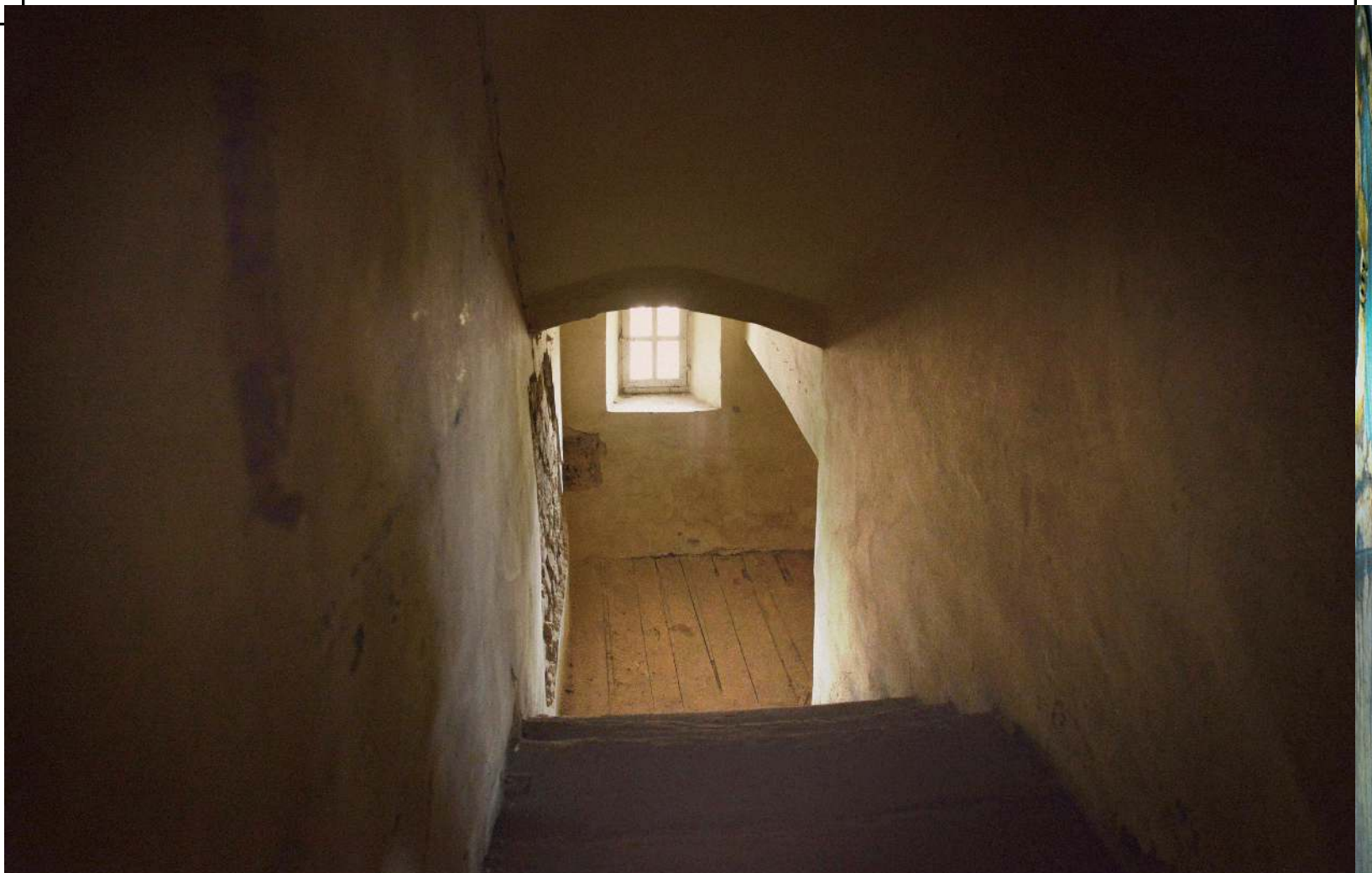
The building of the Dominican Monastery in Łęczycza, located in the north-eastern part of the old town, comes from the 14th century. In the 17th century it was rebuilt. At the end of the 18th century, when Łęczycza became a part of the Prussian partition, the new authorities decided to adapt the monastery complex into a prison, which functioned until the beginning of the 21st century.

■ Wnętrze dawnego klasztoru przekształconego na więzienie
■ Interior of the former monastery converted into a prison

■ Wnętrze dawnego klasztoru przekształconego na więzienie
■ Interior of the former monastery converted into a prison

■ Wnętrze dawnego klasztoru przekształconego na więzienie
■ Interior of the former monastery converted into a prison

Zespół klasztorny oo. Bernardynów Bernardine Monastery Complex

Początki klasztoru oo. Bernardynów w Łęczycy sięgają 1. połowy XVII wieku. W 1632 roku otrzymali grunt przy Bramie Poznańskiej, poza obrysem murów obronnych i nieopodal starszego klasztoru dominikanów. W latach 1636 –1643 zbudowano jednonawowy kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w stylu wczesnobarokowym, który poświęcono w 1652 roku. Rokokowy wystrój wnętrza pochodzi zasadniczo z XVIII wieku, w czym udział miał brat Walenty Żebrowski, który stworzył dekorację polichromiczną. W świątyni odbywały się obrady sejmików szlacheckich. W 1864 roku klasztor uległ kasacji za zaangażowanie zakonników w pomoc dla powstańców styczniowych. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę tymczasowo rezydował tam zakon jezuitów, a po II wojnie światowej do klasztoru i kościoła powrócili „brązowi” franciszkanie, tradycyjnie zwani tu bernardynami.

The origins of the Bernardine Monastery in Łęczycza date back to the first half of the 17th century. In 1632 they received a plot of land at the Poznańska Gate, outside the defensive walls and near an older Dominican monastery. In the years 1636-43, a single-nave church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary was built in the early baroque style, which was consecrated in 1652. The rococo interior decoration comes mainly from the 18th century, which was contributed to by Brother Walenty Żebrowski, who created the polychrome decoration. Local parliaments sessions of the nobility took place in the temple. In 1864 the monastery was cancelled for the monks' involvement in helping the January Uprising insurgents. After Poland regained its independence, the Jesuit order temporarily resided there, and after World War II the "brown" Franciscans, traditionally known as the Bernardines, returned to the monastery and church.

■ Wnętrze kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Łęczycy
■ Interior of the church dedicated to the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary in Łęczycza

■ Wnętrze kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Łęczycy
■ Interior of the church dedicated to the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary in Łęczycza

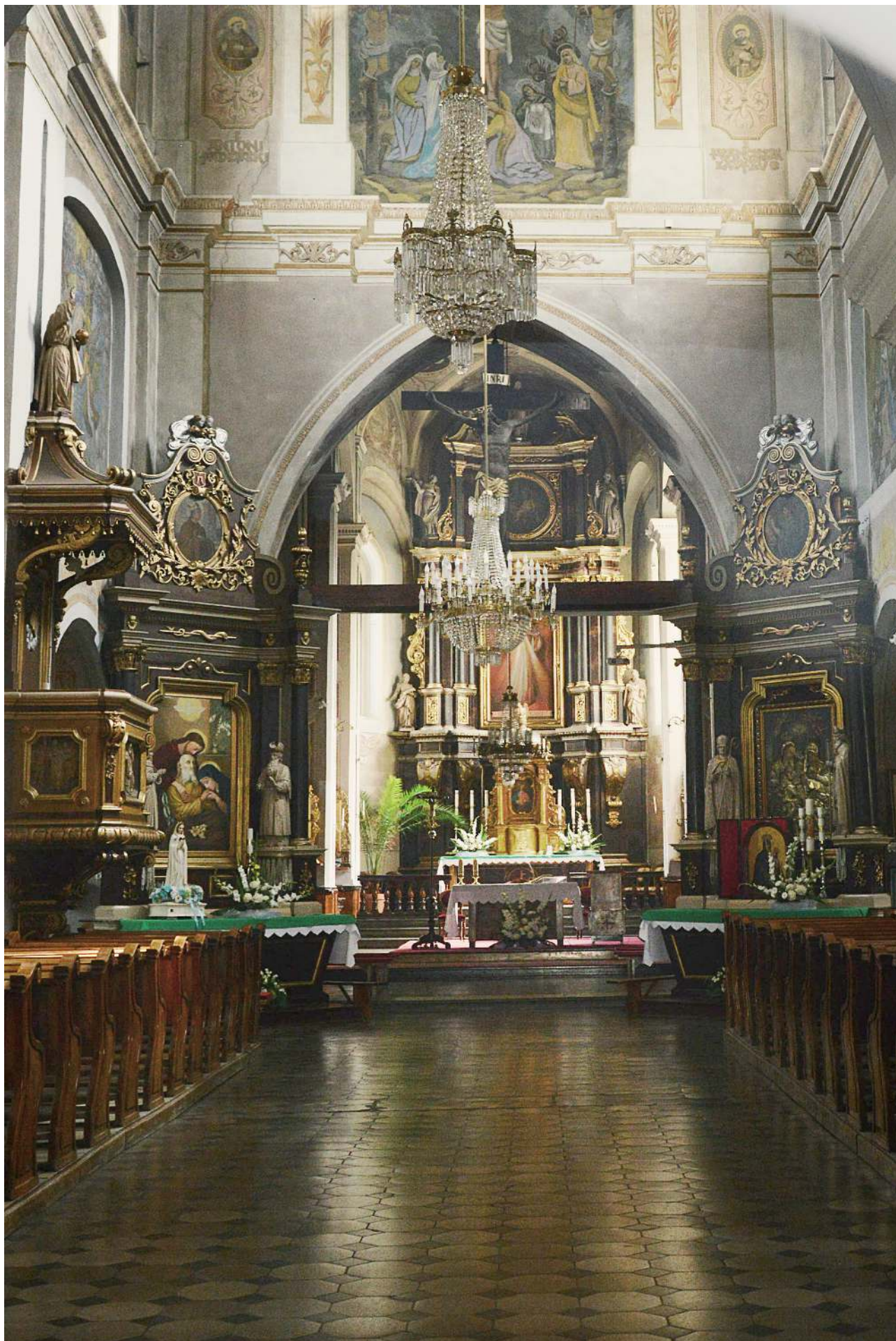
Kościół pw. św. Andrzeja

St. Andrew's Church

Świątynia została zbudowana w 1. połowie XV wieku, pierwotnie w stylu gotyckim, w obrębie południowo-zachodniej części starego miasta, w pobliżu murów obronnych. Kościół był w okresie od XVII do XIX wieku kilka razy przebudowywany. W latach 1637-1646 wzniesiono barokową kaplicę rodziny Szczawińskich, a sama świątynia została wyraźnie przekształcona na styl barokowy. Obecna dzwonnica kościoła to w istocie zachowana baszta ze średniowiecznych fortyfikacji miasta.

The church was built in the first half of the 15th century, originally in the Gothic style, within the south-western part of the old town, near the defensive walls. The church was rebuilt several times between the 17th and 19th centuries. In 1637-1646 a baroque chapel of the Szczawiński family was erected, and the church itself was clearly transformed into the baroque style. The present bell tower of the church is in fact a preserved tower from the medieval fortifications of the city.

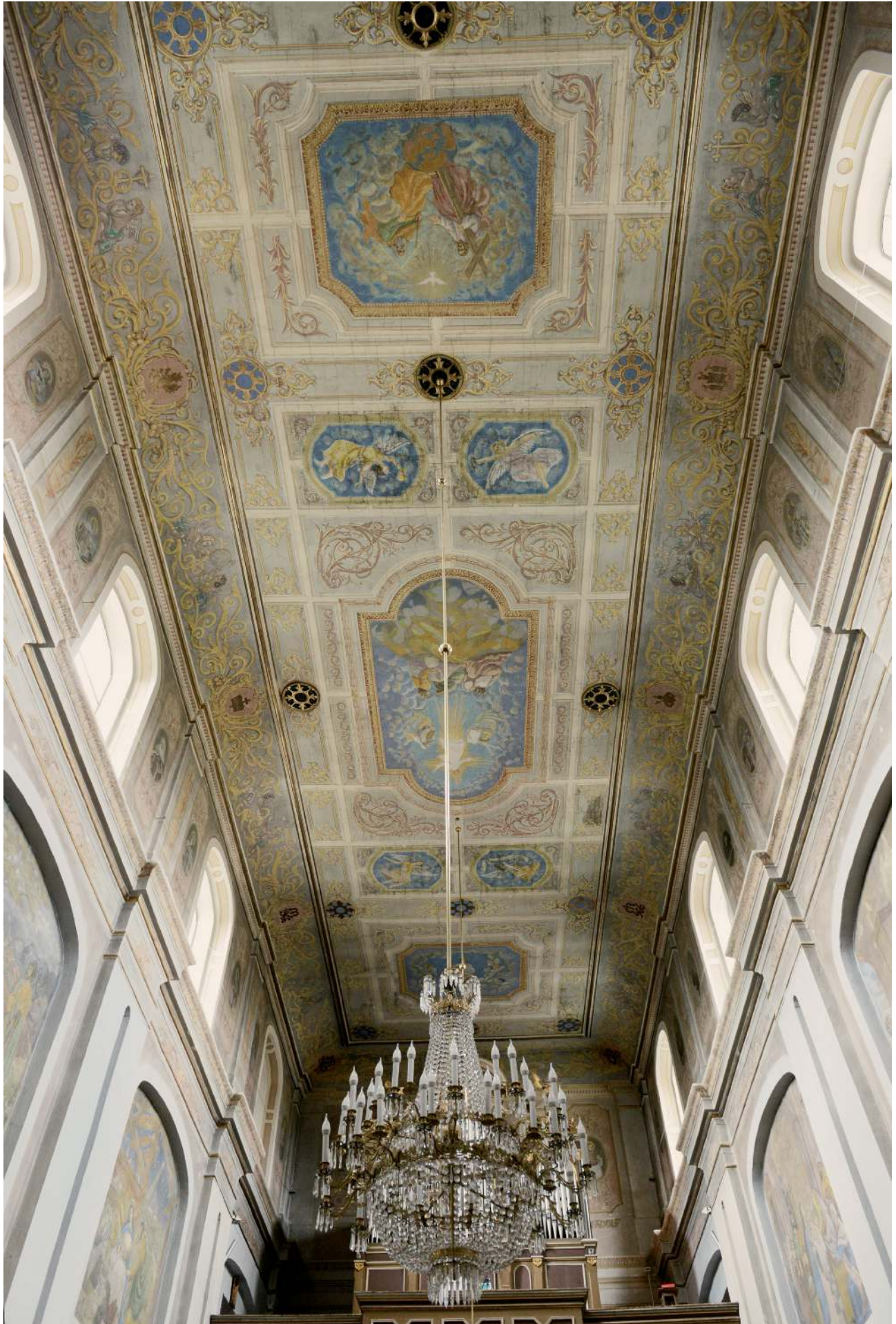
■ Wnętrze kościoła pw. św. Andrzeja w Łęczyczy ■ Interior of the church of St. Andrew in Łęczycza

■ Wnętrze kościoła pw. św. Andrzeja w Łęczycy ■ Interior of the church of St. Andrew in Łęczycza

■ Wnętrze kościoła pw. św. Andrzeja w Łęczycy ■ Interior of the church of St. Andrew in Łęczycza

■ Wnętrze kościoła pw. św. Andrzeja w Łęczycy ■ Interior of the church of St. Andrew in Łęczyca

■ Wnętrze kościoła pw. św. Andrzeja w Łęczyczy ■ Interior of the church of St. Andrew in Łęczycza

Góra św. Małgorzaty

The village of Góra św. Małgorzaty

Położona na wschód od Łęczycy i Tumu wieś wzięła swoją nazwę od charakterystycznego, polodowcowego wzniesienia, o wysokości względnej 25 metrów (136 m n.p.m.). W połowie XII wieku pojawia się w źródłach pisanych jako „Góra pod Łęczycą”, od początku XV wieku pod dzisiejszą nazwą. Na szczycie wzniesienia znajduje się kościół pw. św. Małgorzaty, którego początki sięgają 1. połowy XII wieku, a także plebania i dzwonnica z 1. połowy XIX wieku. Świątynia została przebudowana w XV wieku. Swoją gotycki charakter utraciła w wyniku przebudowy w stylu klasycystycznym, przeprowadzonej w XIX wieku.

Situated to the east of Łęczycza and Tum, the village takes its name from a characteristic postglacial hill with a relative height of 25 metres (136 m. above sea level). In the middle of the 12th century it appears in written sources as “Mountain near Leczyca”, from the beginning of the 15th century under its present name. At the top of the hill is the Church of St. Margaret, dating back to the first half of the 12th century, as well as a rectory and a bell tower from the first half of the 19th century. The church was rebuilt in the 15th century. It lost its Gothic character as a result of a Classicist reconstruction carried out in the 19th century.

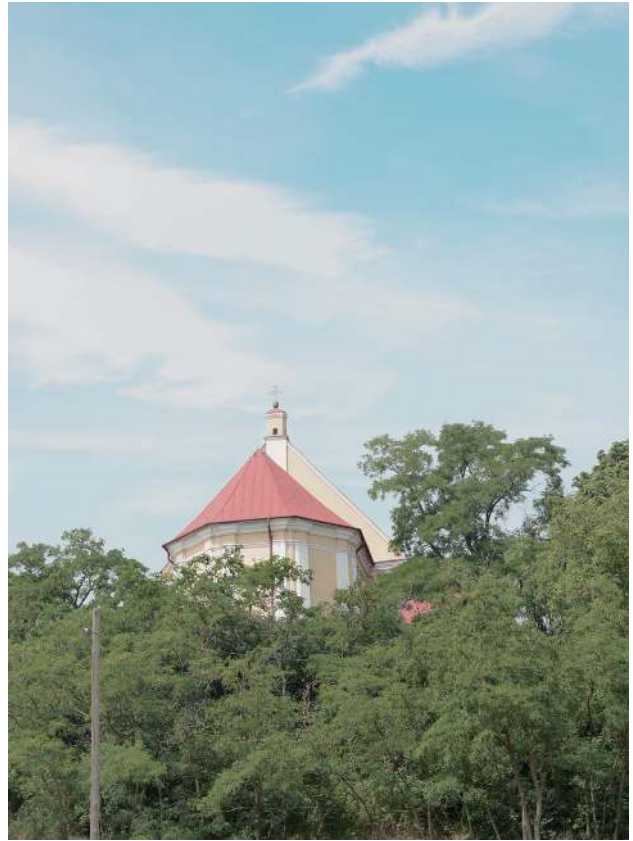

■ Kościół pw. św. Małgorzaty ■ St. Margaret Church

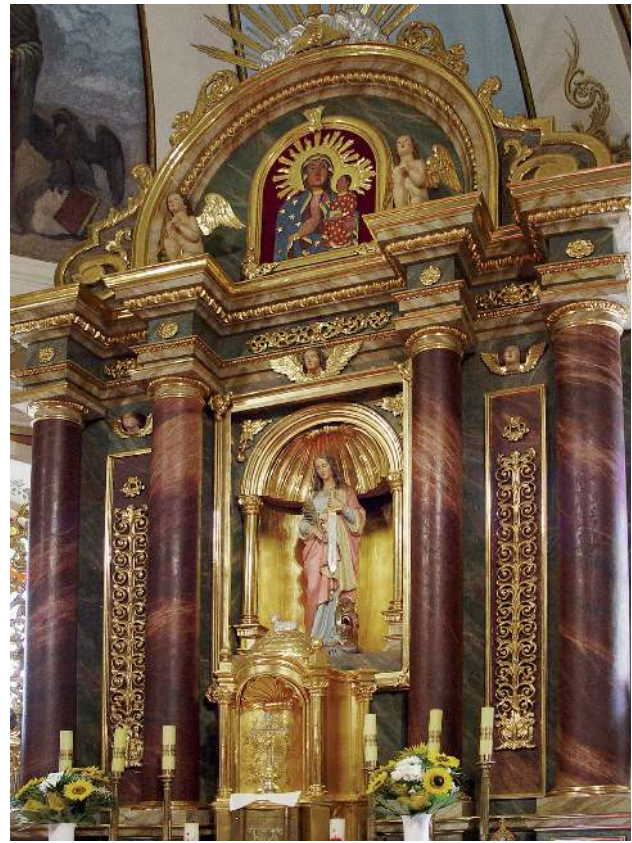
Z nazwą miejscowości wiążą się legendy. Jedna z nich głosi, że wędrująca po świecie Małgorzata została gościnnie przyjęta przez mieszkańców tej wsi, za co odwdzińczyła im się usypując wielki kopiec, na którym mogli zbudować kościół. Wcześniej nie mogli dojść do porozumienia, gdzie świątynia powinna stanąć. Z kolei inna wieś, z której Małgorzatę wcześniej przepędzono, dziś nosi nazwę Piekiełko. Według innej wersji tej legendy, Małgorzata była piękną dziewczyną, mieszkającą pod Tumem, w której zakochał się diabeł Boruta. Chciał ją porwać i poślubić. W Wielką Sobotę Małgorzata posypywała dróżki wokół swojego domu złocistym piaskiem z fartucha. Gdy zauważyła skradającego się Borutę, próbowała uciec, a żeby się przed nim skryć, wysypała ze swego fartucha piasek. Tak powstało wzgórze, które zakryło ją przed oczami diabła i dzięki czemu zdołała mu uciec.

There are legends connected with the name of the village. One of them says that Margaret, wandering around the world, was hospitably welcomed by the inhabitants of this village, for which she thanked them by piling up a huge mound on which they could build a church. Before that they could not agree on where the church should be built. In turn, another village, from which Margaret was chased away earlier, is now called Piekiełko. According to another version of this legend, Małgorzata was a beautiful girl living near Tum, with whom the devil Boruta fell in love. He wanted to kidnap her and marry her. On Easter Saturday, Małgorzata was sprinkling the paths around her house with golden sand from her apron. When she spotted Boruta sneaking up on her, she tried to run away and to hide from him, she sprinkled sand from her apron. In this way a hill was formed which covered her from the eyes of the devil and thanks to which she managed to escape him.

■ Kościół pw. św. Małgorzaty ■ St. Margaret Church

■ Wnętrze kościoła pw. św. Małgorzaty ■ St. Margaret Church

Ruiny zamku w Besiekierach

Castle ruins in Besiekiery

Malowniczo położone na wyspie ruiny późnogotyckiego zamku z około 1500 roku, wzniesionego przez wojewodę łęczyckiego Wawrzyńca, choć łączy się go także ze stolnikami brzeskimi z rodu Sokołowskich herbu Pomian, Mikołajem i Wojciechem.

Z powstaniem zamku wiąże się legenda, w której występuje łęczycki diabeł Boruta. Nieznany z imienia rycerz miał się z nim założyć, że wybuduje zamek od podstaw, ale nie użyje do tego siekiery. Udało mu się to, ale okazało się, że jeden z robotników pracujących przy budowie nazywał się Siekierka. Rycerz przegrał zakład, tracąc i zamek, i duszę.

Zamek został przebudowany w końcu XVI wieku przez kardynała Andrzeja Batorego, a później w połowie XVII wieku przez kasztelana i wojewodę brzesko-kujawskiego, Jana Szymona Szczawińskiego. Z czasem obiekt zaczął niszczyć, a jego destrukcję przyspieszył pożar w 1731 roku. Później pełnił m.in. funkcje gospodarcze, z czasem popadł w całkowitą ruinę. Do naszych czasów zachowały się resztki murów obronnych i wieży bramnej oraz budynku mieszkalnego.

Picturesquely situated on an island, the ruins of a late gothic castle from around 1500, erected by Wawrzyniec, the Łęczyca voivode, although it is also connected with the pantlers of Brześć of the Sokołowski family of Pomian, Mikołaj and Wojciech.

There is a legend connected with the origin of the castle, in which the devil Boruta from Łęczyca appears. A knight, whose name is unknown, made a bet with him that he would build the castle from scratch, but he would not use an axe to do it. He succeeded, but it turned out that one of the workers involved in the construction was called hatchet in Polish Siekierka. The knight lost the bet, losing both the castle and his soul.

The castle was rebuilt at the end of the 16th century by Cardinal Andrzej Batory, and later, in the middle of the 17th century, by castellan and voivode of Brześć and Kuyavia, Jan Szymon Szczawiński. With time, the building began to deteriorate, and its destruction was accelerated by the fire of 1731. Later it was used, among others, as a farm building, but with time it fell into complete ruin. The remains of the defensive walls, the gate tower and the residential building have survived to the present day.

■ Ruiny zamku w Besiekierach ■ Ruiny zamku w Besiekierach

Średniowieczne miasto Piątek

Medieval Town of Piątek

Popularnym i znanym punktem powiatu łęczyckiego jest miasto Piątek. Na jego obszarze znajduje się geometryczny środek Polski, o czym przypomina pomnik w centrum rynku miejskiego. Piątek istniał już w średniowieczu jako osada targowa, w której, najpewniej w piątki, odbywały się targi. W XIV wieku otrzymał prawa miejskie. Rozwój miasta w 2. połowie XVII wieku mocno zahamowały potop szwedzki oraz pożar, po których nie odzyskało już dawnej świetności. Piątek utracił prawa miejskie w ramach represji władz rosyjskich, ponieważ jego mieszkańcy aktywnie uczestniczyli w powstaniu styczniowym. Odzyskał je dopiero w 2020 roku.

W mieście nie zachował się średniowieczny układ urbanistyczny, ale z tamtych czasów pochodzi XV-wieczny kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, przebudowany w XVII wieku. Posiada wyraźnie gotycką bryłę, ale stylizyka ta została zatarta w wyniku przebudowy z końca XVIII wieku. Jednonawowa świątynia jest murowana z cegły i otynkowana. Posiada węższe od nawy prosto-

A popular and well-known point of the Łęczyca County is the town of Piątek. On its territory there is a geometrical centre of Poland, which is reminded by a monument in the centre of the town square. Piątek already existed in the Middle Ages as a market settlement, where, most probably on Fridays, fairs were held. In the 14th century it was granted town rights. The development of the city in the second half of the 17th century was severely impeded by the Swedish deluge and fire, after which it never regained its former glory. Piątek lost its town rights as part of repressions of Russian authorities, because its inhabitants actively participated in the January Uprising. It regained them only in 2020.

The medieval urban layout has not been preserved in the town, but the 15th century parish church of Holy Trinity, rebuilt in the 17th century, dates back to those times. It has a distinctly Gothic appearance, but this style was lost as a result of a reconstruction at the end

kątne prezbiterium. Od południa przylega kruchta, od północy kaplica NMP o stropie płaskim, belkowanym. W kościele znajduje się późnobarokowy ołtarz główny z obrazem Świętej Trójcy pędzla Józefa Buchbindera, pochodzący z kościoła dominikanów w Łowiczu. W kaplicy z kolei można zobaczyć ołtarz barokowy z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

Na cmentarzu parafialnym znajduje się z kolei drewniany kościół p.w. Przemienienia Pańskiego (dawny św. Wawrzyńca) z połowy XVIII wieku, z wyposażeniem w stylu rokokowym. Obok świątyni stoi drewniana dzwonnica, pochodząca z podobnego okresu, co świątynia.

Do innych zabytków miasta należą: kościół starokatolicki mariawitów p.w. Trójcy Przenajświętszej z początku XX wieku, zabytkowy park miejski z XIX wieku, a także dwa pomniki: tzw. „Krzyż” przy ul. Łowickiej w miejscu zamordowania mieszkańców Piątku i uchodźców z okolic Poznania we wrześniu 1939 roku oraz pomnik Chwały 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty Armii „Poznań”.

of the 18th century. The single-nave church is built of brick and plastered. The rectangular presbytery is narrower than the nave. In the south there is a porch near the nave and in the north there is a chapel of the Blessed Virgin Mary with a flat, beamed ceiling. In the church there is a late Baroque high altar with a painting of the Holy Trinity by Józef Buchbinder, from the Dominican church in Łowicz. In the chapel, in turn, one can see a Baroque altar with a painting of the Virgin Mary and Child.

In the parish cemetery there is a wooden church of Transfiguration (formerly St. Lawrence) from the mid-eighteenth century, with Rococo furnishings. Next to the church there is a wooden bell tower from a similar period to the church.

Other monuments of Piatek are: Mariavite Old Catholic Church of the Holy Trinity from the beginning of XX century, historic city park from XIX century, and two monuments: so called “Cross” in Łowicka Street, where Piatek citizens and refugees from Poznan area were murdered in September 1939, and a monument of glory of 14th Wielkopolska Infantry Division of “Poznan” Army.

■ Kościół parafialny pw. św. Trójcy ■ Parish church of the Holy Trinity

■ Witraż w kościele pw. św. Trójcy
 ■ Stained glass window in the Holy Trinity Church

■ Wnętrze Kościoła pw. św. Trójcy
 ■ Interior of the Church of the Holy Trinity

■ Świątynia parafialna Kościoła Starokatolickiego Mariawitów ■ Parish church of the Old Catholic Mariavite Church

■ Geometryczny środek Polski ■ Geometric centre of Poland

■ Kościół pw. Przemienienia Pańskiego (dawniej pw. św. Wawrzyńca) na cmentarzu parafialnym
■ Church of the Transfiguration (formerly of St. Lawrence) in the parish cemetery

Świnice Warckie i Stary Sławoszew

Świnice Warckie and Stary Sławoszew

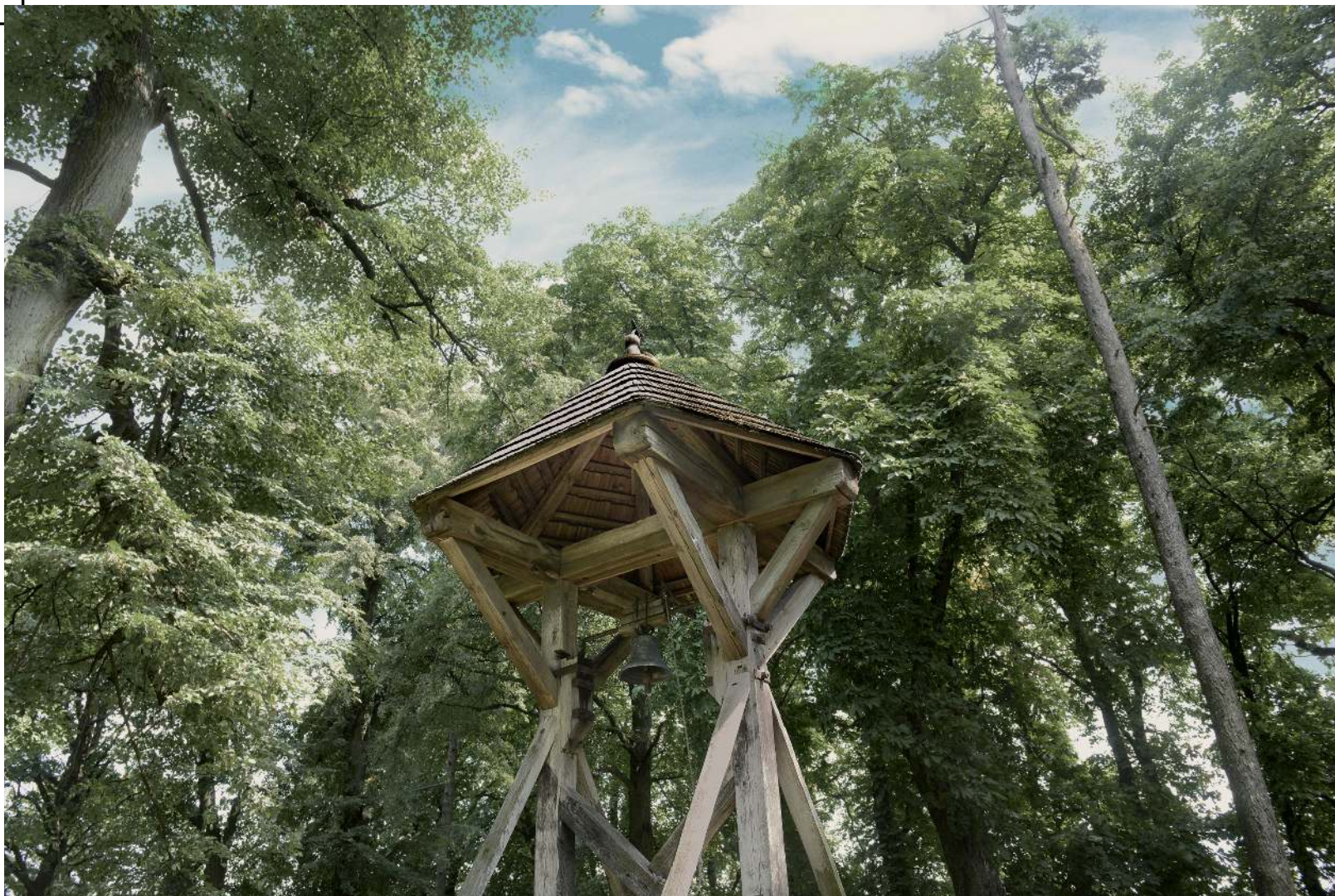
Wieś Świnice Warckie jest dziś znana przede wszystkim jako miejsce pochodzenia Siostry Faustyny Kowalskiej, nazywanej apostołką Bożego Miłosierdzia. Początki tej miejscowości sięgają XIV wieku, kiedy po raz pierwszy nazwa pojawia się w źródłach pisanych. Miała zostać założona przez Jakuba Świnkę, arcybiskupa gnieźnieńskiego, podobnie jak pobliska wieś Sławoszew. W połowie XV wieku wieś na krótko uzyskała prawa miejskie. Obecnie znajduje się tam kościół parafialny, zbudowany około 1859 roku, który jest Sanktuarium Urodzin i Chrztu Świętej Siostry Faustyny. Przy świątyni znajduje się zabytkowa, drewniana dzwonnica.

Z kolei we wspomnianym wcześniej Sławoszewie znajduje się drewniana kaplica, zbudowana w pierwszej połowie XIX wieku z elementów dawnego kościoła, a także pozostałości dworu z 1864 roku wraz z założeniem dworsko-parkowo-folwarcznym.

The village of Świnice Warckie is known today primarily as the place of origin of Sister Faustyna Kowalska, known as the Apostle of Divine Mercy. The origins of this village date back to the 14th century, when it first appears in written sources. It was supposed to have been founded by Jakub Świnka, archbishop of Gniezno, just like the nearby village of Sławoszew. In the middle of the 15th century the village was briefly granted town rights. Today there is a parish church, built around 1859, which is the Sanctuary of the Birth and Baptism of Saint Sister Faustina. Next to the church there is a historic wooden bell tower.

In turn, in the previously mentioned Sławoszewo, there is a wooden chapel, built in the first half of the nineteenth century from elements of the former church, as well as the remains of a manor from 1864 with a manor-park and farm.

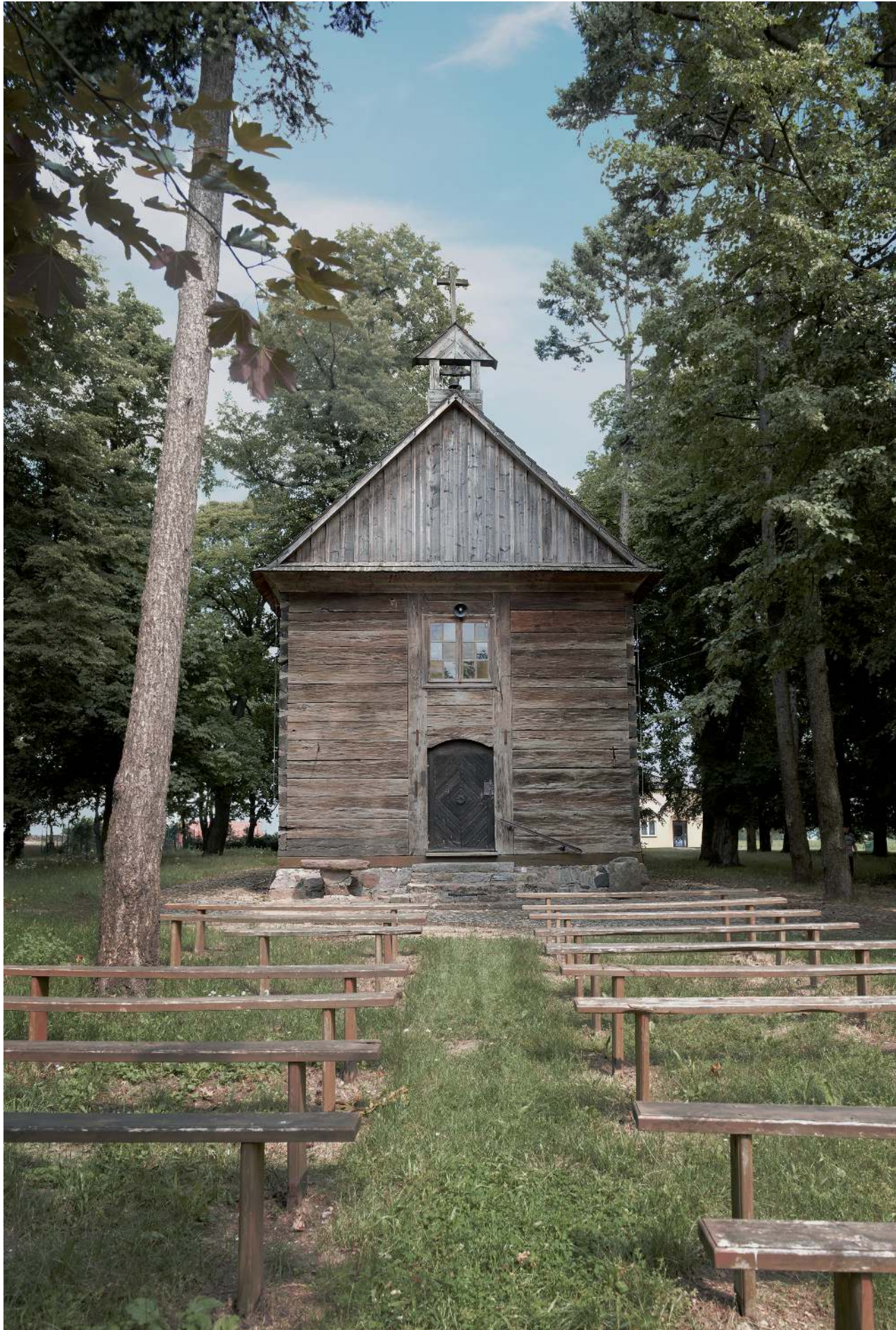

■ Drewniana dzwonnica przy kaplicy w Starym Sławoszewie ■ Wooden belfry by the chapel in Stare Sławoszewo

■ Drewniana kaplica w Starym Sławoszewie ■ Wooden chapel in Stare Sławoszewo

■ Drewniana kaplica w Starym Sławoszewie ■ Wooden chapel in Stare Sławoszewo

■ Drewniana kaplica w Starym Sławoszewie
 ■ Wooden chapel in Stare Sławoszewo

■ Drewniana kaplica w Starym Sławoszewie
 ■ Wooden chapel in Stare Sławoszewo

■ Wnętrze Sanktuarium w Świnicach Warckich
 ■ The interior of the Sanctuary in Świnice Warckie

■ Sanktuarium Urodzin i Chrztu św. Faustyny w Świnicach Warckich
 ■ The Sanctuary of the Birth and Baptism of St. Faustyna in Świnice Warckie

■ Dom narodzin św. Faustyny ■ Birthplace of St. Faustyna

■ Sanktuarium Urodzin i Chrztu św. Faustyny w Świnicach Warckich
■ The Sanctuary of the Birth and Baptism of Saint Faustyna in Świnice Warckie

Pozostałości po szlaku bursztynowym i Kurhan Książęcy w Gledzianówku

Remains of the Amber Trail and the Dukes' Barrow in Gledzianówek

Wielką atrakcją archeologiczną jest bez wątpienia Gledzianówek, głównie za sprawą tamtejszego kurhanu książęcego z okresu wpływów rzymskich (I-III wiek po Chrystusie). Kurhan, wewnątrz którego odkryto pochówek z interesującymi zabytkami ma około 22 metry średnicy i 3 metry wysokości. Posiada nasyp kamienno-ziemny, który został usypany na starszym cmentarzysku ciałopalnym z I wieku przed Chrystusem. Archeolodzy wiążą go z ludnością kultury przeworskiej, która w tamtych czasach zamieszkiwała te tereny. W okolicy znajdują się też inne stanowiska archeologiczne z pozostałościami po społecznościach z epoki żelaza, w tym m.in. cmentarzysko ciałopalne. Zdaniem badaczy, w rejonie tym w starożytności mógł przebiegać jeden z odcinków słynnego Bursztynowego Szlaku, wiodącego z Imperium Rzymskiego na północ, w kierunku Morza Bałtyckiego.

A great archaeological attraction is undoubtedly Gledzianówek, mainly due to the local Roman-influenced ducal barrow from the 1st-2nd century. The barrow, inside of which a burial with numerous extremely interesting relics was discovered, is about 22 m in diameter and 3 m high. It has a stone and earth embankment. Archaeologists associate it with the people of the Przeworsk culture, who lived in this area at that time. There are also other archaeological sites in the area with remains of Iron Age communities, including a burial ground. According to researchers, the area may have been the location of a section of the famous Amber Road, leading north from the Roman Empire towards the Baltic Sea.

- Szklane żetony do gry odkryte podczas prac archeologicznych w Gledzianówku
- Glass tokens discovered during archaeological works in Gledzianówek

■ Kurhan Książęcy w Gledzianówku ■ Ducal Mound in Gledzianówek

CENTRALNY ŁUK TURYSTYCZNY

CENTRAL TOURISM ARC

To wspólna inicjatywa miast i gmin regionu centralnej Polski oraz firm z szeroko rozumianej branży turystycznej, promująca atrakcje turystyczne znajdujące się na ich terenie. Celem współpracy jest stworzenie i promocja, oferującego wiele różnorodnych atrakcji, wspólnego produktu turystycznego. Głównymi miejscowościami Centralnego Łuku Turystycznego, od których wzięła się nazwa tego projektu, są: Łęczyca, Uniejów i Kłodawa.

Centralna Polska to region wart dłuższego zatrzymania. Odnajdziesz tu wybudowany przez Kazimierza Wielkiego Zamek Królewski w Łęczycy pełniący wielokrotnie rolę siedziby władców Polski. Odkryjesz pozostałości wspaniałej średniowiecznej warowni w Besiekierach oraz jeden z najstarszych w kraju zabytków w stylu romańskim – Archikolegiatę w Tumie. Zjedziesz do podziemnej trasy turystycznej w Kopalni Soli w Kłodawie i poznasz różne rodzaje zastosowań soli. W Termach w Uniejowie wypoczniesz i skorzystasz z bogatej oferty rekreacyjnej: basenów otwartych bądź krytych, kąpeli solankowych, czy masaży.

W czasach piastowskich Łęczyca uważana była za jedną z siedzib królewskich w Polsce. Miasto zachowało średniowieczny układ urbanistyczny z malowniczym rynkiem i odrestaurowanym ratuszem. Zamek Królewski w Łęczycy, wzniesiony w czasach Kazimierza Wielkiego, należy do najlepiej zachowanych warowni na ziemi łódzkiej. Dziedziniec zamkowy jest miejscem znanych w całej Polsce turniejów rycerskich i imprez historycznych.

Na zachodnich krańcach powiatu łęczyckiego, z dala od głównych dróg, na sztucznej wyspie na rzece Orłówce, położone są ruiny późnogotyckiego zamku rycerskiego w Besiekierach. Na ich terenie realizowany jest projekt Historycznego Parku Tematycznego. Ruiny Zamku w Besiekierach wraz z przyległym terenem są miejscem turniejów rycerskich, rajdów rowerowych i wycieczek historycznych.

This is a joint initiative of towns and communes of central Poland and companies from the broadly understood tourism industry, promoting tourist attractions located in their area. The aim of the cooperation is to create and promote a common tourist product offering many diverse attractions. The main towns of the Central Tourist Arc, from which the project takes its name, are: Łęczyca, Uniejów and Kłodawa (Ł.U.K.).

Central Poland is a region worth a longer stay. You will find here the Royal Castle in Łęczyca built by Casimir the Great, which served many times as the seat of the rulers of Poland. You will discover the remains of a magnificent medieval fortress in Besiekiery and one of the country's oldest Romanesque monuments - the Archdiocese of Tum. You will go down the underground tourist route in the Kłodawa Salt Mine and learn about the different uses of salt. In Terme in Uniejów you will relax and make use of the rich recreational offer: open or indoor swimming pools, brine baths or massages.

In the times of the Piast Dynasty, Łęczyca was considered to be one of the seats of the dukes. The town has preserved its medieval urban layout with a picturesque market square and restored town hall. The Royal Castle in Łęczyca erected in the times of Casimir the Great is one of the best preserved fortresses in the region of Łódź. The castle courtyard is a place of knightly tournaments and historical events known all over Poland.

On the western outskirts of the Łęczyca county, far from main roads, on an artificial island on the Orłówka river, there are the ruins of a late Gothic knight's castle in Besiekiery. The Historical Theme Park project is being implemented there. The ruins of the castle in Besiekiery and the adjacent area are a venue for knightly tournaments, bicycle rallies and historical excursions.

In nearby Grabów every year after Easter there is the Festival of Palant - a regional game being a precursor of today's baseball.

The neo-classical church of St Casimir in Świnice Warckie is today the Sanctuary of the Birth and Baptism of St Faustina, visited by numerous pilgrims

■ Skansen Łęczycka Zagroda Chłopska ■ The open-air museum Łęczycka Zagroda Chłopska

W pobliskim Grabowie każdego roku po Wielkanocy odbywa się w Święto Palanta – regionalnej gry będącej prekursorem dzisiejszego baseballa.

Neoklasycystyczny kościół pw. św. Kazimierza w Świnicach Warckich to dziś Sanktuarium Urodzin i Chrztu św. Siostry Faustyny, licznie odwiedzane przez pielgrzymów z kraju i zagranicy. Tu właśnie w 1935 roku święta Faustyna, Apostołka Bożego Miłosierdzia doznała objawienia i tu znajduje się chrzcielnica, przy której została ochrzczona oraz konfesjonał, przy którym się spowiadała. W pobliskiej wsi Głogowiec, w domu rodzinnym św. Faustyny mieści się niewielkie muzeum. Zobaczyc tu można m.in. pamiątki rodzinne i archiwalne fotografie.

Piątek to rozległa osada o miejskim charakterze zabudowy, położona dokładnie w geometrycznym środku Polski. Nazwa miejscowości wywodzi się od znanych w całym regionie piątkowych targów. Piątek słynął też z wyrobu doskonałego piwa. W latach świetności funkcjonowały tu 33 browary. Dominującą obecnie uprawę warzyw w gminie podkreśla obchodzony co roku, na początku czerwca, Dzień Nowalijki. Okolice Piątku to także gratka dla miłośników dzikiej przyrody. W rezerwacie „Silne Błota” oraz na obszarach pradoliny warszawsko – berlińskiej NATURA 2000 można znaleźć wiele interesujących stanowisk unikatowej roślinności i siedlisk chronionych gatunków zwierząt.

Jeśli chcesz spędzić aktywnie wolny czas, zobaczyć ciekawe miejsca, jesteś miłośnikiem pięknych krajobrazów, przyrody i historii, zapraszamy do skansenu Łęczyckiej Zagrody Chłopskiej w Kwiatkówku.

Skansen Łęczycka Zagroda Chłopska jest jednym z trzech elementów projektu „Tum perła romańskiego szlaku ziemi łęczyckiej”. Zagroda to gliniany dom mieszkalny z dwoma izbami: kuchnią i pokojem oraz przelotową sienią. Próg chłopskiej chałupy przenosi w czas Drugiej Rzeczypospolitej, a na podwórku unosi się delikatny zapach oleju z siemienia lnianego, który właśnie wytłoczony został w działającej w skansenie, a jedynej w okolicy olejarni. Nad zagrodą góruje dwustuletni wiatrak, którego budowę i zasadę działania można poznać zwiedzając jego wnętrze.

Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów pw. św. Mateusza i św. Rocha w Nowej Sobótce, to pierwsza parafia, która opowiedziała się za ruchem mariawickim w 1906 roku. Jej założycielem był o. Jan Maria Michał Kowalski, późniejszy arcybiskup. W ciągu niespełna roku zbudowano jeden z większych i okazałszych kościołów

from Poland and abroad. It was here that Saint Faustina, the Apostle of Divine Mercy, had her revelation in 1935, and where the baptismal font where she was baptised and the confessional where she heard her confessions are located. In the nearby village of Głogowiec, in St Faustina's family home, there is a small museum. You can see here, among others, family memorabilia and archival photographs.

Piątek is a large settlement with urban development character, located exactly in the geometrical centre of Poland. The name of the place originates from Friday markets, known in the whole region. Piątek was also famous for the production of excellent beer. In its heyday 33 breweries operated here. The dominant vegetable growing in the commune is emphasised by the annual Nowalijka Day, celebrated in early June. The area around Piatek is also a treat for wildlife enthusiasts. The “Silne Błota” nature reserve and the NATURA 2000 areas of the Warsaw-Berlin Proglacial Valley contain many interesting sites of unique vegetation and habitats of protected animal species.

If you want to spend your free time actively, see interesting places, if you are a lover of beautiful landscapes, nature and history, we invite you to visit the open-air museum “Łęczycka Zagroda Chłopska” in Kwiatkówek. The open-air museum “Łęczycka Zagroda Chłopska” is one of three elements of the project “Tum pearl of the Roman trail”. The homestead is a clay dwelling house with two rooms: a kitchen and a room, and a passage hallway. The threshold of the peasant cottage takes you back to the time of the Second Polish Republic, and in the courtyard floats the delicate smell of linseed oil, which has just been pressed in the open-air museum's only oil mill in the area. The farmstead is dominated by a two-hundred-year-old windmill, the construction and operation of which you can learn about by visiting its interior.

The parish of the Old Catholic Mariavite Church of St. Matthew and St. Roch in Nowa Sobótka was the first parish to support the Mariavite movement in 1906. Its founder was Father Jan Maria Michał Kowalski, later archbishop. In less than a year, one of the larger and more imposing of the Mariavite churches was built. Next to it a parish house was built, in which the Mariavite sisters carried out educational, charitable and social activities. The superior of the monastery was Sr Maria Eliza Patora. In the memory of the local people in Nowa Sobótka, she was remembered as a great social worker, providing

■ Zamek w Łęczycy ■ The castle in Leczyca

■ Ruiny zamku w Besiekierach ■ Ruins of the Castle in Besiekiery

■ Archikolegiata w Tumie koło Łęczycy ■ Collegiate Church of St. Mary and St. Alexius in Tum near Łęczycza

mariawickich. Obok niego wybudowano dom parafialny, w którym siostry mariawitki prowadziły działalność oświatową, charytatywną i społeczną. Przełożoną klasztoru była s. Maria Eliza Patora. W pamięci miejscowej ludności w Nowej Sobótce została zapamiętana jako wielka społeczniczka, świadcząca pomoc wszystkim bez względu na jego wyzwanie czy narodowość

W latach 80. XX wieku siostry opuściły budynek, który stopniowo zaczął popadać w ruinę. Parafia postanowiła utworzyć w nim siedzibę Centrum Wielokulturowości Dom na Skrzyżowaniu im. siostry Marii Elizy Patory. Będzie to ośrodek integrujący lokalną społeczność i przedstawiający jej historię.

W sercu Polski na terenie o promieniu 30 kilometrów od Łęczycy czeka na Ciebie moc historycznych, przyrodniczych i duchowych wrażeń.

- W murach zamków w Łęczycy, Uniejowie i Besiekierach odkryjesz bogatą historię swojego kraju i związane z nimi legendy. Poznasz wiele wcieleń panującego

help to everyone regardless of his or her challenge or nationality.

In the 1980s, the sisters left the building, which gradually fell into disrepair. The parish decided to make it the seat of the (House at the Crossroads) Multicultural Centre of Sister Maria Eliza Patory. This will be a centre for integrating the local community and presenting its history.

In the heart of Poland, within a radius of 30 kilometres from Łęczycza, a power of historical, natural and spiritual impressions awaits you.

- Within the walls of the castles in Łęczycza, Uniejów and Besiekiery you will discover the rich history of your country and the legends associated with them. You will get to know the many incarnations of the Devil Boruta who reigned over the castle in Łęczycza and you will learn what role the castle played in the history of medieval Poland.

■ Rzeźby diabła Boruty autorstwa Henryka Adamczyka ■ Sculptures of Devil Boruta by Henryk Adamczyk

■ Symbole i znaki na kamieniach, romański kościół w Tumie koło Łęczycy
 ■ Symbols and Signs on the Stones, Romanesque Church in Tum near Łęczycza

- na Zamku w Łęczycy Diabła Boruty i dowiesz się jaką rolę pełnił zamek w dziejach średniowiecznej Polski.
- W Termach w Uniejowie zregenerujesz się i odżyjesz na nowo korzystając z bogatej oferty, m.in.: basenów otwartych i krytych, gorących solanek, komory lodowej, saun bądź strefy masażu i relaksu.
- Podążając Kłodawską Podziemną Trasą Turystyczną 600 metrów p.p.m. w największej czynnej kopalni soli kamiennej w Polsce, zwiedzisz wyjątkowe solne groty i zadziwisz się ilością zastosowań soli.
- Staniesz oko w oko z perłą architektury romańskiej – unikatową Archikolegiatą w Tumie, w pobliżu której zobaczysz relikty wszesnośredniowiecznego grodziska.
- Odwiedzisz miejsce urodzenia i chrztu Świętej Faustyny Kowalskiej w Głogowcu i Świnicach Warckich.
- Podążysz śladami Świętego Bogumiła w Uniejowie, a także polskich bohaterów z czasów I i II wojny światowej, np. odwiedzając mauzoleum w Chełmnie (były hitlerowski obóz zagłady Kulmhof am Ner).
- Zapoznasz się z historią i duchowością mariawityzmu – oryginalnego polskiego wyznania religijnego, zwiedzając kościoły w Nowej Sobótce i Kadzidłowej.
- Chwil odpoczynku zaznasz obcując z piękną przyrodą w Pradolinie Warszawsko - Berlińskiej.
- In the Uniejów Thermal Baths you will regenerate and revive by using the rich offer, among others: open and indoor swimming pools, hot brine baths, ice chamber, saunas or the massage and relaxation zone.
- Following the Kłodawa Underground Tourist Route 600 metres above sea level in Poland's largest active salt mine, you will visit unique salt caves and be amazed by the number of salt applications.
- You will come face to face with a pearl of Romanesque architecture - The unique Archikolegiate in Tum, near which you will see one of the first stronghold in Poland.
- You will visit the place of birth and baptism of St. Faustyna Kowalska in Głogowiec and Świnice Warckie.
- You will follow in the footsteps of Saint Bogumił in Uniejów as well as Polish heroes of the First and Second World War, e.g. by visiting the mausoleum in Chełmno (the former Nazi extermination camp Kulmhof am Ner).
- You will learn about the history and spirituality of Mariavism, the original Polish religious denomination, by visiting churches in Nowa Sobótka and Kadzidłowa.
- You can experience moments of relaxation in the beautiful nature of the Warsaw-Berlin Proglacial Valley.

- Postawisz swoją stopę w Piątku – Geograficznym Centrum Polski.
- Zjrzyysz do Doliny Skrzatów, które wprowadzą Cię w swój świat magii i legend.
- Zapalisz fajkę pokoju z Indianami w Wiosce Indiańskiej Tatanka.

- You will set foot in Piątek - the Geographical Centre of Poland.
- You will look into the Valley of Gnomes, which will introduce you to their world of magic and legends.
- Smoke a peace pipe with the Indians in the Indian Village Tatanka.

NIEBIESKI SZLAK ROWEROWY W CENTRUM POLSKI (odcinek wschodni)

(z powiatu kutnowskiego) – Czarnopole – Balków – Goślub – Piątek – Pokrzywnica – Boguszyce – Czerników – Karsznice – Góra św. Małgorzaty – Podgórzyce – Tum – Mierzyn – (dalej w powiecie zgierskim)

BLUE BICYCLE ROUTE IN THE CENTRE OF POLAND (eastern section)

(from Kutno County) - Czarnopole - Balków - Goślub - Piątek - Pokrzywnica - Boguszyce - Czerników - Karsznice - Góra św. Małgorzata - Podgórzyce - Tum - Mierzyn - (further in Zgierz County)

NIEBIESKI SZLAK ROWEROWY W CENTRUM POLSKI (odcinek zachodni)

(z powiatu zgierskiego) – Leźnica Wielka – Krzepocin II – Mniszki – Janków – Zduny – Podłęże – Parski – Łyków

BLUE BICYCLE ROUTE IN THE CENTRE OF POLAND (western section)

(from Zgierski County) - Leźnica Wielka - Krzepocin II - Mniszki - Janków - Zduny - Podłęże - Parski - Łyków

■ Kwiatkówek koło Łęczycy ■ Kwiatkówek near Łęczycza

– Rogów – Wola Świniecka – Głogowiec – Świnice Warckie – Gusin – Grodzisko – Podgórze – Zbylczyce – Leszno – Byszew – Grabów – Besiekiery – Ostrówek – Aleksandrówek – Stara Sobótka – Odechów – Zagróbki – Drzykozy – Sławoszew – Mazew – (dalej biegnie przez powiat kutnowski)

**CZARNY SZLAK ROWEROWY „ŁĄCZNIKOWY” -
W KRAINIE DIABŁA BORUTY (variant I)**

Krzepocin II – Topola Katowa – Łęczycza – Kwiatkówka – Marynki – Witaszewice – Kuchary – Kolonia – Nędzrzew – Gledzianówek – Gledzianów – Strzegocin – Obidówek – Ktery

**CZARNY SZLAK ROWEROWY „ŁĄCZNIKOWY” -
W KRAINIE DIABŁA BORUTY (variant II)**

Witaszewice – Zagaj – Rogulice – Łętków – Czarnopole

- Rogów - Wola Świniecka - Głogowiec - Świnice Warckie - Gusin - Grodzisko - Podgórze - Zbylczyce Podgórze - Zbylczyce - Leszno - Byszew - Grabów - Besiekiery - Ostrówek - Aleksandrówek - Stara Sobótka - Odechów - Zagróbki - Drzykozy - Sławoszew - Mazew - (it continues through Kutno County)

**BLACK BICYCLE TRAIL “LIAISON” -
W KRAINIE DIABŁA BORUTY (variant I)**

Krzepocin II - Topola Katowa - Łęczycza - Kwiatkówka - Marynki - Witaszewice - Kuchary - Kolonia - Nędzrzew - Gledzianówek - Strzegocin - Obidówek - Ktery

**BLACK BICYCLE TRAIL “LIAISON” -
IN THE LAND OF THE BORUTA DEVIL (variant II)**

Witaszewice - Zagaj - Rogulice - Łętków - Czarnopole

■ Rzeka Bzura ■ The Bzura River

ZIELONY ROWEROWY SZLAK CEBULOWY (POWIATOWY)

Łęczyca – Wilczkowice – Wąkczew – Leźnica Mała – Bronno – Łęka – Smolice – Grabów – Besk Stary – Sławęcín – Pocięcha – Drzykozy – Miroszowice – Daszyna – Janice – Szamów – Wargawka – Wítónia – Nędzerczew – Rybitwy – Dobrogosty – Kozuby – Topola Królewska – Łęczyca

ŻÓŁTY SZLAK PIESZY ŚWIĘTEJ FAUSTYNY KOWALSKIEJ

Uniejów – Kraski – Świnice Warckie – Głogowiec – Wartkowice

NIEBIESKI SZLAK PIESZY MARII KONOPNICKIEJ

Świnice Warckie – Grodzisko – Gusin – Wola Świniecka – Dzierżawy – Bronów – Poddębice

ŁÓDZKA MAGISTRALA ROWEROWA - CZERWONY SZLAK TRANZYTOWY

Parzęczew – Topola Katowa – Borki – Łęczyca – Topola Królewska – Dąbie – Siedlec – Goszczynno – Drzykozy – Mazew – Łubno – Głogowa – Dąbrowice do Chodcza na Pojezierzu Kujawskim (woj. kujawsko – pomorskie)

NIEBIESKI SZLAK ROWEROWY GORĄCYCH ŹRÓDEŁ

Uniejów – Kraski – Świnice Warckie – Głogowiec – Wartkowice

Ponadto przez obszar Powiatu łęczyckiego przebiegają:

SZLAK BITWY NAD BZURĄ

SZLAK BURSZTYNOWY

GREEN ONION BICYCLE TRAIL (DISTRICT)

Łęczyca - Wilczkowice - Wąkczew - Leźnica Mała - Bronno - Łęka - Smolice - Grabów - Besk Stary - Sławęcín - Pocięcha - Drzykozy - Miroszowice - Daszyna - Janice - Szamów - Wargawka - Wítónia - Nędzerczew - Rybitwy - Dobrogosty - Kozuby - Topola Królewska - Łęczyca

YELLOW HIKING TRAIL OF SAINT FAUSTYNA KOWALSKA

Uniejów - Kraski - Świnice Warckie - Głogowiec - Wartkowice

BLUE MARIÍ KONOPNICKA FOOT TRAIL

Świnice Warckie - Grodzisko - Gusin - Wola Świniecka - Dzierżawy - Bronów - Poddębice

ŁÓDZKA MAGISTRALA CYCLING ROUTE - THE RED TRANSIT ROUTE

Parzęczew - Topola Katowa - Borki - Łęczyca - Topola Królewska - Dąbie - Siedlec - Goszczynno - Drzykozy - Mazew - Łubno - Głogowa - Dąbrowice to Chodecz in Pojezierze Kujawskie (kujawsko-pomorskie province)

BLUE BICYCLE TRAIL OF HOT SPRINGS

Uniejów - Kraski - Świnice Warckie - Głogowiec - Wartkowice

In addition, the following trails run through the Łęczyce Pówiat:

THE BATTLE OF BZURA TRAIL

AMBER ROUTE

■ Kościół w Mazewie ■ Church in Mazewo

■ Starówka i ratusz w Łęczycy ■ Old town and Town Hall in Łęczycza

Dodatkowe informacje:

**Lokalna Organizacja Turystyczna
„Centralny Łuk Turystyczny”
www.centralnyluk.pl**

ul. Zamkowa 1, 99-100 Łęczycza
(24)721 03 11
centralnyluk@gmail.com

**Starostwo Powiatowe w Łęczycy
Wydział Promocji, Kultury i Sportu
www.leczycki.pl**

Pl. T. Kościuszki 1, 99-100 Łęczycza
(24) 388 72 31
promocja@leczyca.pl

■ Sławoszew koło Daszyny ■ Sławoszew near Daszyna

Additional information:

**Local Tourist Organization
"Central Tourist Arc"
www.centralnyluk.pl**

Zamkowa 1 Street, 99-100 Łęczyca
(24)721 03 11
centralnyluk@gmail.com

**County Office in Łęczyca
Department of Promotion, Culture and Sport
www.leczycki.pl**

Pl. T. Kościuszki 1, 99-100 Łęczyca
(24) 388 72 31
promocja@leczyca.pl

■ Prace archeologiczne na średniowiecznym grodzisku w Tumie ■ Archaeological excavations at the medieval stronghold in Tumi

■ Zbylczyce koło Świnic Warckich ■ Zbylczyce near Świnice Warckie

■ Park w Łęczycy ■ Park in Łęczycya

■ Diabeł Boruta na zamku w Łęczycy ■ Boruta Devil at the castle in Łęczycza